

The Project Gutenberg eBook of Els habitants de la lluna, by Joseph Morató

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Els habitants de la lluna

Author: Joseph Morató

Release date: July 29, 2016 [EBook #52673]

Language: Catalan

Credits: Produced by Josep Cols Canals and the Online Distributed Proofreading Team at <http://www.pgdp.net> (This file was produced from images generously made available by The Internet Archive/American Libraries.)

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ELS HABITANTS DE LA LLUNA ***

JOSEPH MORATÓ

ELS HABITANTS DE LA LLUNA

BARCELONA
IL·LUSTRACIÓ CATALANA
1906

RESERVATS TOTS LOS DRETS

Barcelona—Estampa de J. Thomàs

[1]
[2]
[3]

[4]

[5]

DE COM VA SER DISCUTIT Y APROBAT UN IMPORTANT ARTICLE DEL REGLAMENT
INTERIOR DELS «HABITANTS DE LA LLUNA»

—Demano la paraula.

—Té la paraula'l company Terratrèmol.—

...La junta's celebrava en una sala espayosa y desfregada, a la llum de dues espelmes que cremavan en canalobres de vidre y d'un sol broch, colocats sobre la taula de la Presidencia. Els concurrents no passavan gayre d'una dotzena, y axò feya que'l local, ab el seu rengle de cinch balcones oberts en un dels carrers més rònechs de la vila, semblés encara més gran de lo qu'era. Com a moblatge, no hi havia altra cosa qu'otomanes: otomanes entre les obertures, separantles, com una tirallonga de guions les quantitats d'una tanda de restes; otomanes a cada cap de sala; otomanes a la paret que corria devantera al rengle de balcones; otomanes per tot arreu. Del bell mitx del sostre, penjava una colossal aranya de vidrims, sospesa d'un ganxo de ferro y desprovehida d'espelmes. Y com que les dues que cremavan sobre la taula no eran prou capasses pera aclarir la pessa, els socis, allargassats ò asseguts en les otomanes, se fonían en la penombra, no arribantse a distingir les fesomíes de cap d'ells, fòra la del President, que era un jove d'uns vintivuyt anys, de nas punxagut y barba negra, pentinada ab afectat desgayre, igual que els abundosos cabells, cobricelats per les ales amples d'un barret tou.

[6]

Ab tot y'l descuyt que volía aparentar, la seva persona tenía quelcom de distingit, que denunciava la bona posició de que disfrutava, com hereu qu'era de casa bona.

—Donchs sí, cavallers,—deya en Terratrèmol;—jo entench que sobre axò de l'hora d'anar a joch, se han de concedir amplies facultats a la Presidencia.—

[7]

Però, una veu fosca y calmosa, vinguda d'un dels recones més ombrius, va remugar entre dents:

—¡No m'hi confronto!—

Al mateix instant, del tròs de fosca hont estava negat en Terratrèmol, va avensar cap a la llum, axecantse com si amenassés, el cap d'un pal llargarut, semblant a una antena de monstre. Y gayrebé al punt d'axecarse, va caure secament a terra, se va apuntalar a dos pams de la taula del President, y, tot seguit, com una llagosta gegantina, va saltar de l'ombra a la claretat una figura de deù pams d'alsada, ab la cama drete plegada al genoll y mantenintshi testa, com si se li hagués criat rovell a les frontisses.

—El que vulgui interrompre, que demani la paraula a la Presidencia ¡fonoll!—va cridar l'esguerrat, dirigint cap al lloch d'hont havia sortit la veu calmosa una mirada de boig, que relluhía sota un front botarut y sobre uns pòmuls sortits, entre'ls que avensava, com el timó d'una galera, un nas encorvat y sèch, cayent demunt d'un bigotàs negríssim.

[8]

Y com si volgués justificar el motiu de Terratrèmol ab que'l designavan els companys, va segellar la expressió ab un ferm cop de crossa a terra y un atronador cop de puny a la taula, fentne caure'ls dos canalobres de vidre, que's varen esbocinar alhora que s'apagavan les espelmes.

Una dotzena de mistos, encesos aquí y allà, varen esquinsar la fosca, illuminant extranyament la figura del coix, que's mantenía immòvil al mitx de la sala, en actitud ridícolament altiva.

—Home, Terratrèmol, no t'hi enfadis,—va aconsellar algú.

Y mentres un dels socis encenia de nou les espelmes y s'enfilava a la taula pera colocarles a l'aranya de vidrims, la veu interruptora va ressonar desde'l mateix recó d'abans:

—¡Demano la paraula, vatúa l'hereu!

—Té la paraula'l company Fresques.—

El company Fresques se va axecar, y ab pas mandrós, arrossegant les espartenyas, que duya totes tacades de cals y de morter, denotant, com tot el trajo de vellut de que anava vestit, el seu ofici de mestre de cases, va avensar cap a la Presidencia la seva còrpora rodanxona y'l seu visatge inflat y vermellench.

[9]

—Ab el permís de la Presidencia, dech dir qu'al manifestar la meva opinió contraria a les amplies *dificultats* que tractava de concedirli en Terratrèmol, ho he fet tan sols per respecte a la democracia y al sufragi universal y sense voler significar que jo no reconegui en la Presidencia prou dots pera *disoldre* un punt tan delicat com el que s'està discutint.

—¡Muy bien!—va cridar un dels socis.

—Si'l company Requena té alguna cosa que dir, no ha de fer més que manifestarho previament, demanant la paraula,—va replicar el President.

Però, en Requena va callar, y en Fresques va seguir la seva peroració.

—Jo soch del parer que ja fa masses dies que tenim empantanegat el reglament interior per culpa d'aquest ditxós article. Y axò es una vergonya, ¡vatúa l'hereu! L'un vol que l'hora d'anarsen al llit sigui les tres, l'altre que sigui les dues, el de més enllà les quatre, y resulta que cada nit la discusió pren *escrement* y may ens arribem a entendre. Y axò s'ha de *disoldre* avuy mateix, passant l'assunto a votació. *He dicho*.—

[10]

Y calmosament, arrossegant les espartenyas, el company Fresques se'n va tornar cap al seu lloch, mentres en Terratrèmol, que'l mirava despreciativament desde'l mitx de la pessa, semblava

qu'esperés vèurel assegut pera reprendre la paraula.

Mes, un altre dels concurrents, avensantse esbojarrat, ab el barret al clatell, els faldons del jaqué voleyant y'l bigoti de pèl ros, ab una punta mirant a garbí y l'altra a ponent, va guanyar per mà a n'en Terratrèmol.

—Axò s'ha d'acabar, té rahó en Fresques;—va cridar imposantse. Y després de donar una llambregada al seu entorn, com si amenassés a la concurrencia ab el seu nas llarch y molsut, que se li cuydava menjar la cara, va prosseguir:

—Encara que'm digueu Barrabola, jo estich que cap de vosaltres ha resolt la cosa ab tant acert com jo. Axò de discutir d'una manera absoluta l'hora de retirar, es un *absurdo*. Per que lo primer que s'ha de tenir en compte, son les circumstancies. Y les circumstancies, segons els temps del any, cambían totalment. Al hivern, a les cinch encara es ben fosch; al estiu, a les tres ja clareja. Donchs, l'hora de retirar els habitants de la lluna, ha de ser diferente al estiu del hivern. Axò es lògica pura. De modo y de manera que jo soch del parer de que al estiu retirem a les tres y al hivern, com que la nit es més llarga, a les cinch. Y no dich més.

—*Pido la palabra.*

—La té'l company Requena.

—*Pues ¡muy bien!*

—Home, si no més volía dir axò, no calía que demanés la paraula.

—*La ordenanza antes que todo. Y con haberseme amoscado una vez, ya hay bastante.*—

Per uns instants, va callar tothom. Cada hu pel seu cantó, els socis rumiavan la solució proposada per en Barrabola, que seguía al mitx de la sala, costat per costat d'en Terratrèmol, passejant al entorn, com una amensassa, el seu nas de tarota. En Fresques, acobardit per l'actitut dels dos socis més bullanguers de la societat, s'havía arraulit a un recó y conversava en veu baixa ab en Requena, qu'era un sargent de carrabiners retirat, al que bona part dels socis tenía certa tirria per dos motius: l'haver estat carrabiner, pecat imperdonable entre una colla en que hi predominavan els que's guanyavan la vida ab el frau, y'l ser sempre de la situació. Ab tot, ni les conviccions polítiques ni l'amor a la seva antiga *carrera*, el privavan, d'ensà qu'era retirat, de guanyarse la vida fent la contrabanda al engròs, si be duentho amagat *pa conservar el prestigio*. Y veusaquí qu'entre la paga del govern y'l frau y una revendería qu'havía plantat a la seva dòna al pendre la retirada, anava fentse un bon mitjot y assegurant el benvenir dels seus fills, que pujavan a mitja dotzena.

¿A quin motiu podia haver obehit al ferse dels habitants de la lluna? Axò era un misteri que cap dels altres socis entenía, per que ni era viciós, ni se li conexían embolichs de cap lley. Per axò, la seva entrada a la societat com a fundador, havia estat mal mirada pels contrabandistes de la colla, que temían d'ell qualsevol traydoría. Però, malgrat aquests pensaments dels seus companys, ell no tenía cap mal intent, y si havia entrat a la societat no era per altra cosa que per la bona amistat que l'unía ab en Fresques y per una certa pruija qu'havía tingut sempre de ferse passar per *corrido*, lo que constituía una mena d'autocalumnia, ja que ni de jove ni de vell havia dexat may de ser un bon jan de cap a peus.

Ell y en Fresques, eran els més plàcits de la colla, y ara mateix, asseguts de costat, ja conversavan suaument de les calaverades que ni l'un ni l'altre havían fet durant la joventut. Però, de sobte, va ressonar la veu del President, y l'un y l'altre varen fer un surt com si's desvetllessin.

—Companys: ¿us està be que passem a votació lo que ha proposat en Barrabola?

—¡Nó!—va cridar en Terratrèmol ab un nou cop de crossa a terra seguit d'un de puny al cim de la taula. Y va afegir al mateix instant:—En Barrabola ha parlat com un llibre y jo estich que la proposició ha de quedar aprobada per aclamació.

—¡Sí!... ¡Sí!... ¡Sí!...—varen exclamar tots els socis a l'una.

—¡Molt be!

—¡Bona pensada!

—Donchs, ja està;—va afirmar per últim el President.

Y mentres en Terratrèmol abrassava a n'en Barrabola, va ressonar una ovació de la societat en pes y va redactarse en tota forma l'article, prenent com a basa del cambi d'hora d'anar a dormir, el de la funda del ros de la tropa: tant com fos blanca, tancarían a las tres, y tant com fos de xarol, a les cinch. Y'l que a l'hora convinguda no fes acte de presencia al mitx del passeig de la vila, hont el President donaría la veu d'anar cada hu a casa seva, sería obgete d'una penyora de dèu rals les dues primeres vegades y de la expulsió a la tercera, fòra en els casos de forsa major, tals com una malaltía ò una absència justificada.

—¿Us està be, companys?—va preguntar el President, després de llegir en veu alta l'article qu'ell mateix havia redactat.

Tothom va dir que sí y's va axecar la sessió. Eran dos quarts de cinch del matí y les primeres clarors del día qu'entravan pels cinch balcons, ja comensavan a fer vergonya a la de les dues espelmes qu'espeternegavan en el tremolor de l'agonía.

Quan varen sortir al carrer, ja la vila comensava a desvetllarse. Les botigues s'obrían una a una y'l soroll de dues ò tres centrals que's dirigían a l'Estació, denotava qu'abans de poch arribaría'l primer tren de la banda de Fransa, plè en tal día de gent per ensopegarse a ser mercat.

—¿Quí sab si anessim a l'Estació?—va proposar un de la colla.

—¡Ja està dit!—va fer un altre.

Y tots a l'una se'n varen anar a veure'l pas del primer tren, que va entrar a les agulles al mateix instant en que, part d'allà de la vía, als confins de la plana que s'hi ageya, s'axecava'l sol en un esclat de llum rosada que tenyía triomfalment la immensa volta serena. [16]

[17]

II DE PLANELLS, DELS VOLTANTS DE PLANELLS Y DE PLANELLS MATEIX.

S'axecava'l sol enriallant tota la plana, en la que la grisor eterna dels olivets era trencada a claps per un be de Deu de verdors tendres, entre les que s'esbardellaven les primeres flors. Els blats y mestalls ja comensavan a esblaymarse, però les roselles els tacavan arreu y els hi donavan un ayre de joia. Fins els desmayes—els tristos abrichs de les tombes—prenían ab la fulla nova un tint de alegria esbojarrada.

Els voltants de la vila eran un formigueig de gent que feya cap al mercat... Per camins vehinals y carreteres s'esmunyían sotraquejant carretes y carros y tartanes, fentse obrir pas entre la munió de pagesos qu'anavan a peu. En la grisor de la plana, les testes cobertes per les barretines vermelles semblavan gotes de sanch escorrentse per anar a raure a un mateix indret. Els remats de xays y les tocades de garrins se barrejavan ab la corrent, omplint el terme de bels y d'espiguets rondinayres. Devegades, de les bosses d'un carro, se n'axecavan els lladruchs d'un gos, als que semblavan respondre'ls plors d'un cabrit que duyan en un altre carro y que, separat de la seva mare pera ser dut a vendre, pregonava de un cap al altre de ruta'l seu anyorament desesperat. Altres cops, una pagesa axecava gros aldarull perseguint un porcell que se li havia escapat de la tocada, mentres que, més ensà ò més enllà, renillava la euga en que anava muntat un hereu fatxendós ò s'escometían amistosament els coneguts de diferent poble, ab els matexos crits que si's disputessin.

[18]

A la vila hi regnava gran moviment. Desde'ls carrers més amagats fins al passeig pretenció, gayrebé tan curt com ample, que venía a ser el rovell del ou, tot era un bellugueig seguit y una cridoria continuada. El foraster qu'en aquell entremitx hagués arribat per primer cop a la població, l'hauría presa per una d'aquelles ciutats petites, però actives y industrioses, que viuen una vida propia, aprofitant els elements de riquesa de que Deu les ha enrondades. Pera acabar d'arrodonir aquest efecte, cap a la banda de l'Estació, en alguns llensos de paret núa de les cases que s'hi axecavan, podían vèureshi pintats immensos anuncis, com els que's veuen a Barcelona en algunes construccions que sobrepujan a les dels seus costats. Però'l més gros d'aquells anuncis era'l d'un taller de pirotècnia, y'l que'l seguía en grandaria'l d'una fàbrica de carbòniques. Y si semblants anuncis eran els més grossos, dret hi tenían, per que pregonavan les dues industries més importants de la població, en la que no's veyan axecar altres xemeneyes que les del servey casolà y les dels forns de fleca.

[19]

Era una vila morta la de Planells. El blat, qu'hi era dut a vendre pels pagesos dels encontorns, no s'hi aturava per no trobarhi medis de convertirse en farina. Y lo que passava ab el blat, passava ab lo demás. Ja hi eran pels voltants alguns molins, però s'acomentavan ab moldre'l gra que necessitava la rodalía y prou. Y les escasses industries que tenía la població, eran industries petites, que no escampavan els seus productes més enllà de la comarca. Més qu'altra cosa, era un punt de contractació la vila de Planells. Tot lo que no necessitava pera viure, ho enviava lluny, però ho enviava en estat natural, pera que altres ho transformessin. Llevat del artista en focs artificials y'l fabricant de carbòniques, eran molt escassos els industrials que treyessin fòra'l terme part de llur producció. Y, ab tot, la vila tenía a trossos cert ayre modern, ab cases noves, mostrand al cap d'amunt estàtues de pedra artificial, com les d'algunes de Barcelona, ab un *torin*, com el de Barcelona, però més petit y de fusta, ab carrers a dret fil, com els de la part nova de Barcelona, però una mica més estrets, encara que igualment polsosos els díes de sol y igualment fangosos els díes de pluja...

[20]

[21]

—¿Eh? ¡Sembla l'*ensanxe* axò!—deyan els naturals, tots satisfets y orgullosos.

Y fins n'hi havia que trobavan molt més estimable aquella pols y molt més bonich aquell fanch, que no pas l'empedrat d'altres poblacions.

Parlant de la ciutat més propera a Planells, de la que'ls ne separava una incompatibilitat absoluta de caràcter, solían dir els planellenchs:

—Fa fàstich: tots els carrers son empedrats.—

Axò sí, la gran qualitat que tenía la població, era l'alegría. Les seves cases prou eran carrinclones y ab ayre de cases de fireta, però també eran baxes y permetían veure amplement el cel, enjoyat de clarors. Els seus carrers be n'erán de polsosos, però també tenían prou espay pera que un s'hi sentís lliure, tan lliure com la tramontana, qu'al hivern hi galopava esbojarradament, dexantlos nèt y llisos y blanchs.

Era oberta als quatre vents la vila:—oberta y plana y pintoresca.

[22]

Ara mateix bullía d'activitat, plena tota de gent de la comarca que s'hi bellugava cridanera d'assí d'allà, omplintho tot de colors vius y de cridoria. Vilatans y pagesos, tractants de bestiar y hostalers, botiguers y fadrines dels pobles vehins, fraternisavan democràticament, aturantse'ls uns als altres ab paraules de simpatía, com si tots ells fossin amichs de temps que's retrobessin després d'anys de no haverse vist.

Y era que Planells, pera tota la comarca, venía a ser la veritable casa payral, en la que's trobava un cop cada setmana tota la familia en pes. Per axò, de tracte ò de vista, no hi havia pagès que no fos conegut dels petits comerciants de la vila, que'ls cridavan desde'l pas de les portes ò desde'l peu de les parades, oferíntelshi ab la rialla als llavis les mercaderies en venda.

—Hereu ¿no us falta pas una faxa?

—Pubilla, míra quins mocadors de filoxa...

—¿No volem pas una brusa, padrí?...—

Y'l padrí y la pubilla y l'hereu, si no'ls hi feya menester lo que'ls oferían, ronsejavan un moment y passavan de llarch, y si'ls hi feya menester, també ronsejavan y fins després d'una estona de dubtes y de regateig esfadós no's dexavan caure al esquer. [23]

Al davant de les fleques, els llenyaters hi aturavan els carros encimbellats de fexines, qu'eran entrades pels minyons flequers als que les anavan donant desde'l cim. Els hostals eran plens de remor, les tabernes de cants, els cafès vessavan.

¡Els cafès! Eran l'orgull dels planellenchs els cafès. N'hi havia de grans com els de Barcelona, decorats ab immensos miralls com els de Barcelona, ab cambrers vestits de negre y lluhint botons daurats com els de Barcelona... Se veyá ben be que'ls vehins hi tenían tirada a anar a matar l'estona al cafè. Però, aquell día, la gent qu'hi entrava y'n sortía no era de la població, sinó dels voltants. Altra feyna tenían a llurs cases els de la població.

Fins a n'en Requena, que, en lloch d'anarsen al llit, s'havía dirigit, al dexar els companys, cap a la revendería que regentava la seva dòna, l'hauríau vist tot aqueferat, despatxant fregalls y bacallà sèch y barres de savó y manats de lluquets a les pageses que hi anavan a provehir. [24]

Y justament la botigueta, que se obría en un carrer curt però de molta passada, tenía gayrebé davant per davant una argentería, en la que podia veures al esbojarrat Barrabola, anant d'un cantó al altre bo y fent banderejar ab els seus moviments sobtats els faldons del jaqué, als que no dexava de vista una pageseta que, acompanyada del seu pare, havia entrat a mercadejar unes arrecades pera la Mare de Deu del Carme del seu poble, de la qu'era pabordessa.

Mentrestant, en Terratrèmol, en un carrer del tombant, prop del passeig, també treballava, però amagat en un recó del taller de sastre del qu'era dependent principal. Allí, de cap al vetllador, bregava pera foragitar la sòn de les parpelles. Però, les parpelles se li cloían malgrat ell al demunt de la tasca, ab gran perjudici del seu nas de timó, que més d'un cop va toparse ab l'agulla, produhint entre'ls altres treballadors y treballadores uns chors de rialletes ofegades y uns espressius copets de colze, baratats d'amagatotis. Quan se sentía la punxada, se redressava ab un surt, però encara no s'havía axugat ab el mocador la goteta de sanch que relluía com un rubí en la menuda ferida, ja tornava altre cop a les caparrades. [25]

El que ho havia entès era en Fresques. Aquell día justament el tenía destinat a anar a resseguir la teulada d'una de les diferents cases de qu'era hereu el President dels habitants de la lluna, en Pepis Calau, qu'a n'aquelles hores estava dormint tranquilament dintre l'ample dormitori de l'antiga estada de la familia. L'objecte de resseguir la teulada, era'l de netejarla d'herbotes y tapar de passada les goteres pera complaure als estadants qu'amenassavan a n'en Pepis ab dexar els pisos si no feya tan fer important adob. Y veusaquí que, un cop havia estat en Fresques a la teulada, ja l'havía resseguida, ja, però després ¡vatúa l'hereu! quan havia anat pera posarse de fort y de ferm a la feyna, s'havía recordat de que no duya'l cabàs de les eynes, ni material ni rès. [26]

—¡Què s'hi farà!—va exclamar aleshores entre sí. Y va afegir filosòficament:—¡Va! demà serà un altre día.—

Y conjuminantse, ab algunes saques velles que va trobar per allí, una mica de jas al costat de la xemeneya de la casa, va adormirse com un liró, bressat per les mil remors que muntavan de la vila al bo del moviment.

Eran les quatre de la tarde, que encara no s'havía despertat. Les remors qu'al matí s'escampavan arreu, s'erán foses com per miracle. La població reprenía'l sòn ensopit, del que no's despertava sinó un cop cada vuyt dies.

—¡Lladre! ¡més que lladre! ¡ja't pentinaré jo!—va cridar una veu ronca d'ira a la orella d'en Fresques.

Y en Fresques va despertarse d'un surt, sentint que'l sacsejavan y l'apunyegavan sense compassió.

En l'esverament del sòn trencat, va passejar la mirada al seu entorn, y va quedarse com entontit, mentres la seva dòna—una dòna petita y seca, però nerviosa y forsuda—el feya axecar d'una ferma estrebada y el conduía a empentes cap al salt de cà que comunicava ab la escaleta. [27]

Ell se dexava dur, se dexava esquerdissar, se dexava pegar, y només anava repetint per vía d'escusa:

—Podé'sí que m'hauré adormit, ¡vatúa l'hereu!—

III

DELS PLANELLENCHS, DE LLUR TARANNAR Y DE LA GERMANOR QUE'LS UNIA EN CERTS

CASOS Y DETERMINADES COSES.

¡Si n'era d'ensopida la vila de Planells els dies que no ho eran de mercat! La quietut hi regnava en tanta de manera, que'l soroll de les centrals, al anar y venir de l'Estació a les hores de tren, afogava tots els altres brugits, fent retrunyir la població de cap a cap... Y era estranya aquella quietut en una vila tan clara y de posat tan alegre com Planells... Semblava una quietut postissa, que no s'adeya gens ni gota ab el tarannar expansiu y obert dels habitants. Per que, axò sí qu'ho tenian els planellenchs: a cor-oberts y sociables no'ls guanyava ningú... Tots els centres y casinos duyan una vida grassa, ab centenars de socis a les llistes y milers d'entrades a la caixa, hont les pessetes solían fer estada curta, per ser baratades sovint ab diversions.

[29]

A Planells tothom tenia la seva societat: republicans y carlins, rics y menestrals y pobrissalla... Fins els senyors—unes dues dotzenes—adictes als partits que's rellevavan en el poder, s'havían dividit en un parell de centres: el *conservador-dinástico* y el *monàrquico-liberal*. Y una vegada qu'en Romero Robledo va voler anar pel seu compte, els tres ò quatre propietaris que varen afiliarse a la fracció, també varen organitzar-se'l seu centre.

Lo que passava era qu'en totes les societats, fòra les polítiques de la situació, hi regnava una democràtica barreja d'estaments. Y molts senyors eran socis de la societat dels menestrals, y molts menestrals ho eran de la dels senyors. Quan se tractava de la ballaruga, pobres y rics, carlins y republicans, se juntavan germanívolament, prescindint de brassos y esborrant conviccions polítiques... Y tan en absolut desaparexían les diferencies entre persones de diferent bras y oposades conviccions, qu'entre les d'una mateixa generació no s'usava altre tractament que'l de tu, sent passat pel mateix raser l'hereu de casa bona y'l fadrí flequer ò fuster ò sastre, la dependenta que'ls dies de mercat despatxava calsetets y mitjons als pagesos y la filla del més fort magatzemista de grans. No més s'escapavan del tractament algunes senyoretas de casa bona, que no's dexavan veure als balls ni sortían may de casa sense barret y companyia...

[30]

Y no dexava pas d'esplicarse la germanor qu'unia als planellenchs... ¡Eran tantes les coses comunes que tenían!... La primera, l'exaltament... Allí dominavan els republicans folls, però'ls escassos carlins qu'hi havia eran tan folls com els republicans.

Una vegada varen tractar d'anar junts a les eleccions municipals pera derrotar als elements caciquistes... Se tractava de defensar els interessos de la població, y uns y altres anavan a la una, prescindint de tota idea política, treballant ab tota la fè que calia pera anar al triomf.

[31]

Varen reunir-se una pila de vegades, nit darrera nit, y sempre va regnar entre ells una complerta armonía. Y quan va celebrarse la darrera reunió, el vespre abans del día de la lluyta, el republicà que presidia va dir, abans d'axecar la sentada:

—Ciudadans: el caciquisme tracta de valerse de tots els medis per conservar el seu domini a la Casa del Comú. Nosaltres, donchs, hem de valernos també de tots els qu'estiguin a la nostra mà. Y si no's respecta la legalitat, se respectarà la forsa, y si no's respecta la forsa, demanarèm l'ajuda al petroli, ¡y que cremi tot!—

La tempestat d'entusiasme que's va axecar de la reunió, va ser imponent; però, més va serho la veu del capitost dels carlins, que, dominant l'aldarull, va cridar de sobte:

—¡Republicans!—

El crit va sonar com una canonada entre trons. Tota la concurrencia, sentint-se imposada, va restar sense esma de moures, sorpresa per un extrany engegament que feya aturar mans y llavis... Ni un aplaudiment, ni una aclamació.

[32]

—¡Republicans!—va repetir la veu:—nosaltres, els carlins, ne som contraris d'axò del petroli... El petroli té en la historia un significat revolucionari que'ns priva d'usarlo...—

Mentres parlava l'orador, s'iniciava entre'ls republicans un moviment d'impaciencia, però l'orador, sense perdre la serenitat, seguía'l seu parlament:

—Sí, republicans, l'historya del petroli, ens ne priva l'us a nosaltres; emprò també us haig de dir una cosa, y es que l'aygua-ràs ja no té la mala fama del petroli. Donchs, nosaltres, usarèm l'aygua-ràs!—

Podeu comptar quina ovació va venir darrera d'aquestes paraules... Semblava que'l local s'enfonzés... Els capitosts dels dos partits varen abraçarse... Un parfum de germanor y solidaritat va surar arreu. Si una veu hagués indicat la conveniencia d'anàrsen, en sortint, a cremar les barraques dels consums, tots els reunits hi haurían fet cap. Y si s'hagués tractat de calar foch a la iglesia, no haurían pas dexat d'acompanyar als de la flamarada alguns partidaris del pretendent. Per que a Planells passava un cas extrany: fins molts dels carlins eran en el fons contraris de les sotanes, no diferenciant-se en aquest punt dels republicans més qu'en una cosa: en no alabarse de llur manca de religiositat.

[33]

Y no era pas el punt del anti-clericalisme l'únich qu'unia'ls dos partits... No més calia repassar la llista de socis dels «Habitants de la lluna» pera veure que la qüestió de no tancar may, era independent de tota altra. En Fresques era republicà; en Terratrèmol, carlí; en Pepis Calau, fusionista; en Requena, de la situació, fos la que's volgués; y en Barrabola, *dissident* eternal, per que sempre era de la darrera fracció política que's separava del quefe, tant si era d'un color com d'un altre.

Mirèu si era gran la seva deria per axò de les dissidències, qu'una vegada que feya molt temps que no n'hi havia hagut cap, va comensar a posarse moix y trist, y a fer mala cara a la seva dòna per qualsevol futesa, y a passar tot el día ab els nervis en tortura... Y va córrer el temps, y de la mala cara a la dòna va passar als crits, y dels crits a les patacades, fins que va venir una nova dissidència que'l va posar a tò. Però, no va ser política, sinó matrimonial, y qui va ferla va ser la seva dòna, anantsen a viure ab els seus pares y dexantlo esmaperdut d'alegría.

[34]

Tant, que, pera celebrarho, fins va convidar als seus companys a un àpat, qu'al cap d'avall va ser pagat per en Pepis. Y d'aquell àpat, comensat a les nou del vespre y acabat a punta de día, entre rialles d'homes y dònes y dringar de vaxella, ne va néixer a l'hora dels trinquis l'idea de constituhir la societat dels «Habitants de la lluna.»

[35]

IV

PLUJA, ANYORAMENT, AMOR, SOMNIS, SERENATA, SORPRESA Y ESGUERRADURES.

Plovía a samalades, y la Carme, revolcantse pel llit, bregava pera atrapar el són... Al caure al cim de les teules que cobrián la seva cambra, l'aygua'n treya una colla de notes com de milers de violins tocats ab les uncles. De tant en tant, semblava qu'a n'aquell soroll picat s'hi barrejés el més seguit y suau, però no més feble, d'una munió de guitarres y contrabaxos y violins... Era que una ratxada de vent cinglantejava la pluja... Mes, apagat el buf, tornava a regnar la fressa picada del ruxat... ¡Clich! ¡clach! ¡cloch! ¡Clich! ¡clach! ¡cloch! ¡Clich! ¡clach! ¡cloch!...

[36]

A la pobra Carme semblava que li foradessin el cervell aquelles gotes que queyan. Y'l catxeteig de les canals que li arribava del carrer, la tenia marejada, fentli rodar el cap entre la fosca de la cambreta blanca y menuda hont tant havia somniat amor abans de casarse ab en Rafel Vilar, per mal nom Barrabola.

¡Quàntes y quàntes nits, a n'aquella matexa hora de la matinada, havia arribat a les seves orelles una altra musica, molt més grata que la de les canals y la de les gotes al topar ab les teules y la del vent al cinglantejar la pluja, y havia sentit axecarse espay amunt la veu del enamorat, que li demanava estimació!

¡Oh! quína delicia la de sentir muntar fins a n'ella entre un punteig de guitarra, aquella veu de baríton dolça... dolça, cantant ab tò planyívol:

¡Ay!... criollita del alma,
tu me robas la calma,
yo no puedo vivir...
¡Ay!... labio de caramelo,
tus ojitos de cielo
me hacen latir...

La *criollita* era ella, y el que no podía viure, en Barrabola... Y prou qu'ho demostrava ab el cant que no podía viure, per que a cada ¡ay! de la cansó, semblava vessarhi un ayguat de llàgrimes...

[37]

«¡Ay, Senyor!» pensava ara la dòna: «¿què s'ha fet aquell temps, que sembla tan lluny..?»

Y mentres al defora la pluja abrigava les teulades, sota'ls llensols queya un'altra pluja més reposada y suau: una pluja de fel cayguda dels ulls de la Carme, de la pobra casadeta separada del marit, al qui anyorava, malgrat el propòsit que s'havia fet de no ajuntarshi may més.

Però no era pas sols anyorament lo que sentia la Carme, sinó gelosía: una gelosía fonda... fonda, qu'arribava a tocar fins a la primera muller del seu espòs... Per axò, cada nit, després de somniar desperta ab el reguitzell de dònes que creya freturoses del amor d'aquell beneyt tan estimat, la seva imaginació volava cap al cementiri de la vila, presentantli la imatge de la morta com la de la rival més temible que podés amenassarla.

«¡Oh, sí, sí!» exclamava: «ben segur que'l meu Rafel deu guardar millor recort d'ella que de mi... Ben segur que d'haverse casat ab ella no se'n penedeix y d'haverse casat ab mi sí...»

[38]

Y al pensar axò, li entravan ganes de saltar de peus a terra, vestirse a corre-cuyta, llensarse de bella nit al carrer y córrer de cap a cap de vila cercant a n'en Barrabola, pera arreballarlo de les urpes de la multitud de dònes que debían disputàrsel. Per que d'axò, de que totes les dònes se'l disputessin, no'n tenia la més lleugera sospita de dubte. ¡Era tan graciós y simpàtich el seu Rafel! Y, sense axò, ¡tenia aquella veu de baríton tan dolça!...

¿Quí sab si la feya servir d'ensà qu'eran separats, aquella veu?

¡De segur que sí, per que sense puntejar la guitarra y cantar, no sabia estarhi en Barrabola!... Tal vegada allò de la *criollita* ara ho anava a cantar sota'ls balcons dels carrers sospitosos, captanthi l'amor de la primera qualsevol que se'l volgués escoltar... Y allò sí que ja li feya més que gelosía a la Carme; allò li encomanava una rabia folla, que la obligava a mossegarse'ls punys fins a escorxarse'ls dits a la part de sobre dels nusos.

[39]

Y axò li succehia cada nit, però may com d'ensà que la societat dels Habitants de la lluna feya anar en dansa totes les llengües de Planells y de més enllà y tot, a copia de gatzares sorolloses que cada nit esvalotavan la vila en pès, desesperant al batlle en tanta de manera, que ja parlava de dexar la vara, encara que pera ferho hagués d'abandonar per un quant temps la vila y'ls interessos qu'hi tenia escampats.

Per que ¡mirèu que n'arribavan a ser de gats aquella colla de perdularis! Fins en Fresques y en Requena, tan quiets y tan reposats, comensavan ja a perdre'l respecte a la dòna y feyan blanques la majoria de les nits.

Y axò la Carme ho sabia y se n'esborronava tota... Quan en Fresques, l'home abans més obedient al sach de verí qu'era la seva dòna, y en Requena, de qui no s'havia dit may rès de mal, havían arribat a n'aquell estat d'insubordinació, ¡vès què debía fer en Barrabola, ab el seu tarannar tan rebech y la seva inquietut esbojarrada!... Ben segur qu'estava perdut com Roses y que quan vingués l' hora de fer les paus li costaria un sentit acollatarlo a la vida de casa...

[40]

Però ¿quí'n parlava de fer les paus? ¿No havia fet pacte ella ab ella matexa de no viurehi may més ab aquell home?... ¡Sí que l'havia fet! ¡Y ben ferma que s'hi mantenía!... ¡No pas poch!... Encara que se li presentés demanantli clemencia ab les llàgrimes als ulls y els genolls en terra, no se l'escoltaria; havia acabat de mofarse d'ella... ¿Què se havia pensat aquell mal ciutadà?

Aquest pacte ab si matexa també'l renovava cada nit la Carme, però si'l renovava, era per que abans se li havia escapat el supòsit de fer la pau...

Y aquella matexa nit de la pluja ja havia hagut de rebtarse a sí matexa una colla de vegades, per haverse sorprès pensant ab el día en que tornaria a ocupar al costat d'en Barrabola el lloch de muller enamorada que li corresponia. Y quan, matinada enllà, va mimvar la pluja y la pobra va conseguir que la sòn li entenebrés el cervell, els seus llavis mormolaren encara:

[41]

—May més..... May més de la vida...—

Però no havia passat un dient de pare-nostre, que ja somniava..... Somniava que tornavan a viure junts y que tenían un fill que'ls alegrava l'existencia, féntelsla veure tota de color rosat.

¡Un fill! ¡Oh, quína delicia!... ¡Y còm el petonejava ella! Y qu'enfavat que s'hi quedava ell al vèurel tan entremaliat y graciós... Per que de graciós n'era molt el fill que somniava la Carme... Graciós com en Barrabola mateix quan era petit... ¡Allò que's diu pare fet!

De sobte, quan més engrescada estava ab el somni, va redressarse en el llit, parant l'orella com si hagués sentit muntar del carrer algun soroll.

La pluja havia parat del tot y aquella sinfonia de violins tocats ab les ungles havia estat baratada pel baladreig de tots els galls de la vila, que donavan comiat a la nit, avergonyida ja per les primeres lluhissors de l'aua.

[42]

—Sí, me sembla que sí,—se deya la dòna bo y parant atenció a la fressa que li semblava haver sentit. Y, sense voler, somreya una mica y se sentia temptada de saltar de peus a terra y badar ab compte un porticó pera guaytar a baix.

Y fins va arribarho a fer de saltar del llit, sinó qu'al punt de posar la mà a la balda, va recular com si hagués sentit una cremor als dits.

—Nó, may més... May més de la vida!—va repetir ab fermesa.

Al mateix instant, el soroll que la havia feta somriure de primer, va ferse més fort... Era un soroll semblant al que feyan poch abans les gotes de pluja al topar ab les teules, però una mica més suau y armoniós... ¡Per forsa havían de ser els dits d'en Barrabola els que tocavan la guitarra a baix del carrer!... Sí que ho eran, sí...

Y la Carme se'n sentia tota esponjada y orgullosa... Però, més va sentirsen quan la veu d'en Barrabola mateix, aquella veu de baríton tan planyívola y dolça, va entonar entre'l concert dels galls la seva cansó predilecta:

[43]

¡Ay!... criollita del alma,
tu me robas la calma,
yo no puedo vivir...
¡Ay!... labio de caramelo,
tus ojitos de cielo
me hacen latir...

El cant s'enlayrava espay amunt, rebotint per les parets del carrer solitari, que tot se n'estremia... Y la Carme parava atentament la orella y sentia esgarrifances de goig per tota la còrpora... Y cada cop qu'en Barrabola deya allò de la *criollita*, se'n sentia orgullosa y pensava que ella tampoch ne tenia de calma sense'l seu *criollito*... Si no hagués estat tan reboig ¡vès qui'ls hauria empetat la basa al un y al altre!..... Haurían viscut sempre com Joseph y María, sense rahons ni disgustos, sense la més lleugera ombra que'ls entelés la felicitat... y potser fins haurían tingut aquell fill que poch abans havia comparegut en somnis al seu cervell... ¡Còm, potser! ¡Ben segur que l'haurían tingut! Per que ella no'n dubtava de que si no'l tenían era per no voler permetre Deu qu'en Rafel el malcriés de petit ab el seu exemple.

[44]

Pensant aquestes coses, va venirli fret a la Carme. Y per axò va saltar d'un bot al llit y's va abrigassar depressa, mentres en Barrabola, que a baix al carrer comensava a despacientarse, dexava'l cant per la súplica.

—¡Carme!... ¡Carmeta!...—cridava a mitja veu, amorrat a la paret de la casa a fi de que no's perdés el crit.

Y com que la Carme, acotxada fins al cap, no arribava a sentirlo ni donava senyals de que al món fos, va cridar ab més forsa... Y aleshores sí que va sentirlo la Carme, però també'l va sentir algú més, com ho va demostrar un grinyol de finestró al obrirse y una veu ronca que cridava:

—¡Arri, gandul, perdulari, brètol! Vés a dormir, que'n portas més al cap qu'als peus. ¡Déxala estar tranquila a la meva filla!—

Sentir axò en Barrabola y revitllar la guitarra a la paret, va ser tot hu.

Y no va contentarsen d'axò, sinó que, baratant la cansó per les esguerradures, va omplir al pare de la Carme d'insults y renechs, y va tirar carrer amunt, bo y tambalejantse com un ninot de molles.

[45]

DE LA SECCIÓ LÍRICA Y DE LES PARTICULARITATS QUE REUNÍAN CERTS INSTRUMENTS
Y'LS SOCIS QUE'LS TOCAVAN.

Les serenates dels Habitants de la lluna varen esdevenir famoses a Planells. Tant, qu'encara avuy día se'n fa plat: ¡ja veyeu què'm feu dir! Però no us penseu qu'ara parli de serenates com la que havia anat a fer en Barrabola a la seva muller. ¡Oh, cà! Allò no passava de ser una axera sense importancia, en la que no hi tenia rès que veure l'esperit artístich. Més aviat el de vi.

Aquexes serenates individuals, no més les feya en Barrabola, qu'era l'únich que de tant en tant s'emancipava de l'autoritat d'en Pepis Calau, president dels Habitants y director de la secció lírica. Per que a la societat hi havia secció lírica, sinó que, ben mirat, passava de secció. ¡Com qu'hi figuravan tots els socis!

[47]

Y no us cregueu que's tractés d'un chor més ò menys desballestat. ¡Chor y orquesta hi havia! Però la orquesta era d'una mena un xich estranya, per la barreja d'instruments que la componían. Ab tot, els més importants eran el contrabaix y l'armonium. L'armonium ¿eh? ¡no son pas bromes!... un armonium gros, ab honors d'orga, qu'en les nits de serenata era passejat de cap a cap de vila ab un bayart, carrossat per en Fresques y en Requena, que passavan per ser els més forsuts de la colla y que desempenyavan el càrrech ab tota conciencia, sentintsen tan gelosos, que may havían permès ser ajudats per ningú... ¡Y com se'n reyan l'un y l'altre al veure que pera dur el contrabaix—¡rès! ¡una palla!—els demés socis se rellevavan a cada tombant de carrer!

Per cert qu'era curiós aquell contrabaix... Vist de nit y sense fixarshi massa, semblava un contrabaix com qualsevol. Però no ho era un contrabaix d'ús corrent: era un contrabaix excepcional, que s'havia fet el mateix que'l tocava, aprofitant les desferres d'una antiga caixa de rellotge y afeginthi ab trassa'ls materials que varen ser menester, encara que comprats en estat natural y transformats després a casa... Fòra l'arquet y les cordes, tot s'ho havia fet el Cedassayre, qu'era l'autor del projecte del monumental instrument. ¡Y no n'estava poch orgullós de la seva obra! ¡Y no s'estufava poch ni gayre al sentirse alabar la trassa per tots els companys!

[48]

Val a dir que s'ho merexia, per axò. ¡Jo ho crech! Figurèus que, ab tot y'l seu tarannar de janfúmere, era ell el que feya'ls cedassos més ben fets y de més durada de tota la comarca. Y axò, que pera un cedassayre ja era un mèrit prou gros, anava acompanyat d'una pila de conexements qu'eran l'enveja fins de certs homes de carrera. Ell, gavies; ell, posarse mitges soles y talons; ell, historia; ell, francès; ell, solfa; ell, geografia; ell, figures de pessebre y cases de suro quan venia'l cas... De tot arribava a saber aquell home menut y desnarit que caminava balancejante y que semblava un qualsevol... ¡Un qualsevol! Li haguessin hagut d'anar al darrera més de quatre advocats!... Mirèu si n'era de sabi, qu'una vegada, quan encara a Planells hi havia sub-governador, va tenirhi rahons a causa d'unes baralles ab un de policia, y'l sub-governador no va tenir més remey que callar. Però, com qu'era un home molt venjatiu, quan va acabar les paraules, va comensar els fets, y en lloch de rahons va donar ordres, y les ordres varen ser de posar al Cedassayre a l'ombra fins al endemà. Axò sí: més hi va perdre'l sub-governador que no pas ell, per que d'aquella feta, may més va ser monàrquich. Y cal fer constar que fins aleshores, sempre havia estat fidel al règim, com a home ben ordenat y pacient, enemich de tot destorb que podés perjudicar la tranquil·litat de l'auca.

[49]

Derrera l'armonium y el contrabaix, seguía en importancia la trompa, un altre moble de respecte. Qui la tocava era en Fidel, cafeter de la societat, sabater, y nunci de la vila. Però, ¡quín nunci, fillets de Deu! Avuy día, ab tot y fer ja una colla d'anys qu'es mort, se parla encara a Planells y fins a tots els pobles vehins, dels complicats refilets que treya de la trompeta... ¡Quíns pregons els d'en Fidel! N'hi havia pera quedarshi ennartat. Y no per la veu, nó, per que la tenia molt esquerdada, sinó per aquella complicació de notes que treya del instrument. Mirèu si havían de serho de boniques, que molts del públich, un cop sentit el toch, se retiravan. ¿Què n'havían de fer del pregó? Però ja va venir día que varen escoltarlo. Per qu'en Fidel, al veure que, com més anava, més mala veu tenia, va comensar a fer seguir ab ell al seu fill. Y'l pare tocava y el fill pregonava. Y justament va resultar que'l fill, en Miquelet, tenia una veu de primer que era una delicia. Per axò'ls planellenchs solían dir que les crides d'en Fidel y'l seu noy, no eran propiament crides, sinó concerts vocals y instrumentals.

[50]

Llevat de la trompa, no hi havia cap més eyna de tocar per medi del buf a la secció lírica dels Habitants de la lluna... En Terratrèmol tocava'l bombo, tant per ser l'instrument de més retruny, com per la circumstancia de poderlo tocar sense necessitat de dexar anar la crossa; en Requena se les heya ab els platerets, en Fresques tenia al seu càrrech el triangle, y els altres socis lo que volían, encara que gayrebé tots havían acabat decantantse per les guitarres y bandurries, qu'arribavan a formar una veritable banda d'instruments de punteig, de la que n'era director especial en Barrabola. Y dret hi tenia, per que, ab la guitarra ò la bandurria als dits, ningú era capàs de passarli la mà per la cara.

[51]

Ab tan valiosos elements, ¡podeu comptar si'n tenia d'importancia la orquesta dels Habitants! Donchs, el chor era tan important com la orquesta. ¡Es clar! com qu'era format pels matexos músichs. Fòra en Fidel, que prou feyna tenia ab la trompa, tot els socis cantavan. Y vèus aquí per que'ls instruments havían estat escullits entre'ls que no han de menester el buf de la persona. Y si be en Fidel no figurava com a corista, en les grans serenates feya seguir sempre al seu fill, qu'hi refiletava uns solos capassos d'enternir les pedres.

[52]

Y ab aquells solos pensava en Barrabola una matinada, tot revolcantse pel llit y bregant pera

atrapar el sòn, que no comparexía. Estava trist ¡pobre Barrabola! Feya un any que no s'havía fraccionat cap partit polítich, cinch mesos qu'estava separat de la dòna, y vuyt dies que havía anat a ferli la serenata, y l'anyorament l'havía comensat a agafar en tanta de manera, que ja pensava ab organisar una sortida extraordinaria de la secció lírica, pera anarne a cantar un rengle a la Carme y veure si arribava a enternirla..... Axò sí, la cantamenta havía de ser de gran solemnitat, ab solos d'en Miquelet y tot... Y si convenía dur pistoles pera fer foch al sogre en cas de que'ls hi cridés algun fàstich, se portarían pistoles.

Ja decidit a tot, va comparèxerli la calma y va adormirse. Però no va durar gayres hores el seu sòn. De bon matí—abans de les onze—ja era de peus a terra, decidit a anar a treure del llit a n'en Pepis, pera exposarli'l seu plan de reconciliació *ab la de casa*. [53]

Va vestir-se a corre-cuyta; va baxar a l'argentería per la escala interior qu'hi comunicava desde l'entressol dont tenía l'habitació; va preguntar al aprenent si hi havía novetat; va proporcionarli mitja dotzena de rahons pera accontentar als parroquians que s'impacientavan, esperant que estessin llestes les joyes que li havían dut a adobar; va empassarse a la correguda mitja presa de xocolata y un llonguet, y, caminant depressa, fent banderejar els faldons del revellit jaqué y duent el barret a la mà per mor de la calor, va dirigir-se cap a ca'n Pepis.

Feya un día de setembre tot pesat... Una immensa nuvolada grisa cobría'l cel, amenassant pluja forta. Y en Barrabola se'n sentía malhumorat del enxovament del día. Per axò, sense adonarsen, va anar emmandrint els passos, fins a passar del de llebrer axerit al dels bous fexuchs. Y veusaquí qu'al arribar a l'ampla portalada del casal dont vivía en Pepis y trobarla closa com si encara fos bella nit, va sentir mandra d'axecar el bras pera empunyar el picador. [54]

«Va, prou que li explicaré a la nit el plan» va acabar per dir-se.

Y va recular ab l'intent d'anar a la botiga y pujar després al obrador, que'l tenía a dalt del terrat, pera aprofitar treballant l'hora y mitja que mancava pera ser la una. La llàstima era que pel camí va haver de passar devant del Cafè del Sol, dont hi havía en Fresques, que'l va convidar a fer la titlla. Y ell va acceptar... ¡No podía pas desayrarlo a un company com en Fresques!... Axò sí, fer la titlla y anarsen... Era cosa de fer feyna aquell día... Però, tot enrahonant, en Fresques va proposarli un partit de caramboles. Y també va haver d'acceptar. Després del convit, no podía pas dir que nó... Y va fer el partit y va perdre, rebentne una gran alegría.

«Els que al jòch tenen desgracia, en l'amor tenen sòrt» va exclamar.

Y, com que ja era més de la una, va anarsen cap al hostel dont menjava d'ensà qu'era separat de la dòna.

VI

UN QU'ANYORA LA DÒNA, UN QUE SE'N VOL SEPARAR, RAHONS QUE N'ESDEVENEN Y TRIOMF FINAL DEL COMPANYERISME.

Mentres esperavan als companys, en Barrabola y en Pepis enrahonavan, mitx ageguts en una de les otomanes de la sala de festes, que'ls dies ordinaris servia de cafè.

—Te dich qu'axís no hi puch viure... Crèume, Pepis, anyoro a la dòna.

—Y ¿no te'n donas pena de confessarho?

—Una mica sí, però tu ets el meu millor company y pots saberles totes les meves coses.

—Y ¿què pensas fer ara?

[56]

—Veure si vol tornar a viure ab mi.

—¿Y si no vol?

—Tiraré per justícia.

—¿Y si la justícia li dona rahó a n'ella?

—Mataré al jutge.

—¿Y si, després de mort el jutge ella encara no't vol?

—La mataré a n'ella.

—¿Y després?

—Me mataré jo.

—¡Sí que t'ho prens a la valenta!

—Es qu'estich desesperat... Si no torno ab la dòna, me moriré.

—¡Pobre colom ignocent, ferit de mal d'amor!

—No te'n burlis, Pepis.

—¡Y no me'n haig de burlar! ¡Sembla mentida que siguis tan poch home! Abans de rebaxarte per una dòna que t'ha despreciat, valdria més que t'anessis a trencar el coll... ¿Que no ho comprens, home que se't posarà les calses?

—¡Axò ho veurèm! El càs es que torni ab mi.

—Ja estich vevent que't perdrèm de company.

—¡May de la vida, Pepis! El tornar-me unir ab la dòna, no vol dir que m'hagi de donar de baxa dels Habitants de la lluna.

[57]

—Aleshores, no't refiis de que l'unió duri, per que si tu no't donas de baxa dels Habitants, se'n tornarà a donar ella del matrimoni.

—¿Vols dir, Pepis?

—Tan segur com el fajol a Olot.

—Donchs aleshores sí que no sé què fer, per que sense la dòna no puch viure, y sense'ls companys tampoch.

—Veuràs, la teva dòna no dexa pas de saber que no som els companys sols els qu'armem gresques a les nits.

—Podé'sí que tens rahó... Y sobretot, ab lo gelosa qu'es la Carme.—

Dit axò, va posarse a rumiar en Barrabola... Y en Pepis, per la seva banda, va abaxar els ulls, fixantlos en l'esquerda d'un rejol, com si esperés veuren sortir la solució del problema que tant encaparrava al seu amich.

De sobte, l'un y l'altre varen axeribir-se, sentint els truchs acompassats que, desde l'escala, anunciavan la vinguda d'en Terratrèmol.

[58]

—Muxoni,—va dir en veu baxa en Barrabola, fent l'acció de cloures els llavis ab el dit pols y l'índex de la mà dreta.

—Veurèm,—va amenassar en Pepis.

—¡Per amor de Deu!—va insistir l'un.

—Cumpliré com amich,—va recalcar l'altre.

—¿De què's tracta, si's pot saber?—va dir entrant el monumental Terratrèmol, bo y apuntalant el capset de la cossa a tres pams dels dos amichs, y plantantshi ell d'un sol bot.

Y en Pepis, sense fer cas de les mirades suplicants d'en Barrabola, va descobrir en dues paraules el secret, del qu'en Terratrèmol va mostrarse indignat y escruxit... tan indignat y tan escruxit, que, prenent l'ayre solemniat d'un pare que maleheix a un fill dolent, va dir ab veu fosca:

—Si fas axò, no'm miris may més la cara.—

Y's va asseure magestuós, cridant a n'en Fidel que li portés un doble.

[59]

No havían passat tres minuts quan va arribar en Fresques, y ¡vatúa l'hereu! també va trobarho

molt mal fet allò de qu'en Barrabola volgués ajuntarse de nou ab la costella...

—Crèume a mi, que't vuy be... Ab dònes no's va enlloch... Son l'entrebanch més gròs per un home.

—Y donchs, ¿per què estàs ab la teva tu?

—Ja no hi estaré més, per que avuy he decidit separarmen.

—¡Axò son homes!—va esclafir en Terratrèmol.

—¡Vinga una encaxada!—va exclamar en Fidel, qu'acabava d'abocar cafè al Cedassayre, entrat de totjust.

Però en Fresques, una mica concirós, va aygualir l'entusiasme que la seva decisió havia sotslleuat entre'ls concurrents.

—Oh, ¡vatúa l'hereu! es que no sé si desdirmen ara, devant del mal exemple d'aquest.—

Sentir axò'ls companys y dirigirse tots a n'en Barrabola pera dissuadirlo del seu propòsit, va ser tot hu. L'un li parlava suplicant, l'altre prenía una actitud tràgica, el de més enllà feya ús del ridícol. [60]

—No siguis axís, home. Mal no sigui sinó per salvar a n'en Fresques, t'has de sacrificar.

—Dexèulo fer, que de les seves pells se'n faràn les tiretes... Ja ho sentirem a dir...

—¡Anyorar a là dòna! ¡Pobre angelet!—

Y ¡vinguen comentaris!... Y en Barrabola ¡vinga callar! Estava avergonyit, confós, no sabent com ferho pera sortir d'aquell mal pas... Hauría volgut fondres y fondre d'una mirada a n'en Fresques, a qui interiorment donava la culpa de tot. Per axò, axecantse sobtadament, va tirarli a la cara aquestes senzilles paraules:

—¿Que'm necessita a mi per fer lo que li acomodi? ¿Que'm va necessitar per ventura quan va aparedar les obertures de ca'n Llansa?... Si aleshores no hagués mort el gos, ara s'hi podria aconsellar.

—¡Axò no m'ho dirías al carrer!—va cridar indignantse en Fresques. Y sòrt qu'en Pepis y'l Cedassayre'l varen detenir, sinó ¡vatúa l'hereu! prou hauría fet un *exemplar*, per que allò de que li retrayessin lo de ca'n Llansa, ho considerava com un insult dels més forts. Justament se tractava d'una feta que li tacava l'honor professional y a la vegada removía tots els seus dintres ab les fiblades del remordiment. [61]

Y no dexava de tenir rahó l'home... Tots hauríam fet lo mateix al seu lloch... Figurèus qu'en Llansa era un granayre que, després d'una vida de treball, havia arreconat una fortuneta, ab la que va volerse fer una casa als afores de Planells. Però, un cop axecades les parets mestres, se va adonar de que no tenía prous cabals pera acabar l'edifici y va haver de suspendre les obres, encarregant a n'en Fresques qu'aparedés les obertures. Y en Fresques va complir l'encàrrech ab tota consciencia, comensant de bon matí per la porta forana y dexant llestos al mitx día'ls balcons del segon pis. Però, vèus aquí qu'axís que donava'l darrer cop de paleta ¡vatúa l'hereu! va sentir la veu de la seva dòna que'l cridava. Y aleshores se va adonar de que s'havia aparedat de part de dins. [62]

Fins aquí, la cosa no tenía cap importancia, per que ni ell ni la seva dòna l'havían d'esbombar per Planells... El mal va ser que la seva dòna havia fet seguir el gos; y'l gos, sentint la veu del seu amo y no veyentlo, va posarse a lladrar desesperadament; y entre'ls seus lladruchs y'ls crits de la dòna, varen despertar la curiositat d'alguns baylets que feyan pedrades per allí aprop; y al sortir tot confós en Fresques, després d'esbotzar la porta, va ser rebut per un gran aldarull de rialles; y, indignat contra la seva dòna y contra'l gos que l'havían compromès, va esbravar la seva ira a les costelles de l'ignocenta bestiola, dexantla morta y estassada a cops de cayrut; y al endemà tot Planells anava plè de la feta y fins el setmanari carlí, *El Reducto*, va publicarne un solt a la secció de *variedades*.

Lo que va cremarse en Fresques, no tenía fi ni compte... ¡Dexèus d'un escàndol com aquell!... En més de dos anys, no va poder sentir parlar d'en Llansa que no se'n trobés tot regirat. Y encara ara, que ja n'havían passat aprop de sis, el retret de tot allò l'encalabrinava de tal manera, que li hauría fet fer qualsevol follia. Per axò, si be en Pepis y'l Cedassayre'l varen sotjogar, no varen poder impedir que digués tres vegades *calsasses* a n'en Barrabola. [63]

—¡Calsasses! ¡calsasses! ¡calsasses!—

Després, va redressarse magestuós, va estendre'l bras y va afegir tot formal:

—Y ara ¡may més amichs!—

Y l'un y l'altre varen romandre sorruts. Però, matinada enllà, després d'haver anat a cantar un *xotis de sátira* sota la finestra d'una criada qu'havia despreciat l'amor d'en Terratrèmol, en Pepis, afalagant a n'en Fresques ab elogis de la seva veu de tenor y vantant molt a n'en Barrabola la seva de baríton, va conseguir que fessin les paus, convidantlos a derrera hora a beure junts un canet de cervesa al Cafè de l'*Ensopegada*.

Y tan contents varen estarne tots dos de tornar a ser amichs, que ja tota la colla era a joch y encara ells corrian de brasset per Planells, entonant a duo'l *xotis* de la criada. [64]

Marieta vanitosa,
per les plasses y cantons,
no surtis a la finestra
que ets la *risa* dels minyons.
Volta d'aquí,
volta d'allà,
desgraciat el que t'haurà;
¡sí!

Ja les estrelles se fonían, quan varen encaxar pera anar cada hu a casa seva.

—Vaja, adeu, Barrabola.

—Adeu, Fresques... Y lo qu'hagi estat, hagi estat.

—No hi tornaràs ¿eh? ab la Carne...

—Me sembla que nó.

—Donchs, axís, demà seré dels teus.—

Y's varen dexar, més amichs de lo qu'ho eran a les nou del vespre.

VII
DE LES TRISTESSES D'EN BARRABOLA Y DE LO QUE LI VA PASSAR AL CEMENTIRI DE
PLANELLS.

Ja ho havia dit que no hi tornaria ab la Carme... Y lo promès, promès... Y'ls homes han de ser homes... Y l'home que no es home, no es ningú... ¡Y ben nèt que sí!

¡Prou, prou!... De rahons, moltes, però'l rau-rau del cor ningú li treya... Era un rau-rau perfidiós, que de nits li llevava'l són y de díes la gana, tenintlo sempre nerviós y agitat... Se'l veyá córrer per la vila ab el barret al clatell, no adonantse de ningú, xiulant de baix en baix tonades tristes ò mormolant tot sol com si s'hagués tornat tarumba.

L'argenteria, regentada per l'aprenent, anava de mal borràs... Els parroquians ne fugían com d'un cau de pestilencia... Y va arribar un día, que pera poder pagar el deute que havia fet al hostal, va haverse de vendre a cap preu algunes joyes. [66]

Cabament quan venia de vendreles va trobar a n'en Fresques, qu'anava tot content ab el cabàs de les eynes a coll, cosa que va estranyarlo bon xich.

—Y donchs, ¿que treballas ara?

—Sí, noy, per forsa.

—¿De quant ensà?

—Avuy comenso. Sense la dòna s'ha d'espabilar un... Ja veuràs: ara no tinch qui m'ho guanyi. Emprò, axò sí, estich com el peix a l'aygua ¡vatua l'hereu!... Déxat d'un sach de verí com la meva dòna.

—Y ¿no l'has anyorada gens?

—Axò sí que nó. Més m'estimo treballar y viure sol, que no pas matar l'aranya y viure ab aquella mala arna.

—Vatja, que sigui la enhorabona.

—S'estima, noy... Y ara, fins al vespre.—

Y l'un trist com un mort y l'altre alegre com una engingolada d'esquellerinchs, varen tirar cada hu per la seva banda. En Fresques, ab tot y la pesantor de la seva còrpora, caminava picat y lleuger; en Barrabola, ab tot y la seva magror, caminava pausat, ab la testa baxa, com si'l pes del seu nas de tarota l'hi fes acotar. Però no era pas el del nas el pes que l'atuhia, sinó'l de les seves reflexions..... Y era tant lo abstret qu'anava, que's va trobar fòra vila sense donarsen compte... Guaytava a terra y no veyá rès més enllà del rotllo d'acció dels seus peus. Y encara molts cops, un tel de llàgrimes li enterbolia la vista y aleshores, encara que s'hagués trobat davant de un avench, no hauria reulat per que no l'hauria vist... ¡La dòna! ¡la dòna!... Li feya molta falta la dòna. [67]

Sobtadament, va trobarse sense terra ferma pera assèurehi el peu, però l'acció ja era feta y'l balans del còs va ferlo tamborellar endevant... Per fortuna, el dipòsit d'aygua hont va caure no era més que a mitx, y ab la remullada sola's va sortir del pas.

Y encara va ser una sòrt que caygués, per que la matexa cayguda va axeribirlo, posantlo una mica a tò. [68]

Una mica no més, per que del tot, no s'hi posaria may si no tornava a ajuntarse ab la dòna... Y com que la dignitat el privava de ferho, vèusel aquí desgraciat per tota la vida... ¡La dòna! ¡la dòna!... ¡Li feya molta falta la dòna!...

—Per viure axís, valdria més morirse d'una vegada;—va acabar per dirse.

Y un mal intent li va creuar per la testa... Y, com un estadant que va a inspeccionar la casa hont ha d'anar a viure, va dirigir els seus passos cap al cementiri, qu'axecava els seus xiprers y desmays cap a la esquerra, a poch més d'un tret de fona.

Quan hi va ser, va comensar a seguir els rengles de ninxos, reflexionant sobre lo estret que a dins se debia estar... «Ni deù haverhi lloch per axamplar els dits» va reflexionar tot d'una... Y va aturarse davant d'una làpida que duya gravat el seu nom:

PROPIEDAD
DE
RAFAEL VILAR
Y
FAMILIA

¡Vès! ja hi tenia casa ell al cementiri... Casa y familia... Per que allí hi descansava la Lluçia, la seva primera dòna. [69]

—¡Ay, Lluçia!—va exclamar:—me sembla qu'aviat vindré a ferte companyia.—

Y va caure de genolls y va anar pera mastegar un pare-nostre. Però, per esforços que va fer, no va conseguir recordarne un borrall. En cambi's va recordar d'una cansó tota trista ab la que havia calmat molt sovint les primeres anyorances de la viudetat y's va posar a cantarla en veu baxa:

Desde el fatal momento
que te perdí ¡ay! esposa miiiiia
siento cruel tormento
que me ha robado
que me ha robado
la alegría...

La cansó era cansonera y l'ayre ab que la cantava en Barrabola encara la n'acabava de fer... Per que la veu sortia mandrosament de la gola del cantador, no arribant a surar del rondineig de les cigales que, a n'aquella hora esplendent del matí, s'afanyavan a cantar entre la verdor dels xiprers del cementiri y la grisor dels olivets que s'hi ageyan al entorn.

[70]

El sol enlluhernava, lluhint en mitx d'un cel ras, sense un parrach de núvol... En tot el cementiri —un cementiri ab tot de jardinets, com els de Barcelona— no hi havia ningú més qu'en Rafel, les cigales, tres ò quatre pardals, mitja dotzena d'avespes, una munió de tàbechs, una papallona que volava de roser en roser, y un ardat de llagostes y pregadeus de rostoll que saltavan d'una banda a l'altra com si juguessin a juli ò a saltar y parar.

Y entre'l zumzeig de tantes ales d'insecte y el piular feble dels tres ò quatre pardals, el cant d'en Barrabola ressonava somort y cuydava fondres en la pesada sinfonia:

Ay, dulce amada esposa
en mi dolor ¡ay! me desespeeeeéro...
mi pecho hiel rebosa
lleno de angustia,
lleno de angustia,
y me muero...

Y'l cant s'afeblia... s'afeblia... Y semblava que fos de debò que s'anés morint en Barrabola... Y vèus aquí que, de cop sobtat, al home va entrarli com una mena d'ensopiment... El sol, axecantse magestuós cap a la mitxdiada, li batia al cim del cap, entaforantli's seus raigs de foch clepsa endins, com si li volgués fiblar el such del cervell... Però, ab tot y la pesantor de la calda, ell seguia ferm al devant del ninxo de la seva primera dòna, com si ab el cant volgués resucitarla. Axò sí, a cada vers del cant, li crexia l'ensopiment de tal manera, que la veu se li abaxava sense ferhi esment y'ls ulls li feyan pampallugues y'l cap li esdevenia fexuch y se li balancejava com el d'aquelles tortugues que vènen per les fires.

[71]

Per fi, va ser tot ell que's va balancejar, y a la poca estona, el pes del cap va vèncer al del còs, y el còs va caure esternellat a terra.

Hi estava tan poch fet a tractarse ab el día, que la soleyada l'havia reprès.

Ventura que l'enterramorts va entrar a la poca estona, se va adonar d'ell y'l va arrossegar a l'ombra, hont va conseguir retornarlo ab penes y fatichs.

Mes, tot aquell día va romandre com boig, aclapat per una visió qu'havia tingut al moment de perdre conexensa y que desde aleshores el perseguia... ¡Oh, la torturadora visió!... Se li havia clavat al cervell y al cor ab tota la forsa d'un remordiment... La seva primera dòna li havia comparegut amortallada, demanantli compte dels disgustos que d'ell havia sofert en vida, dientli ab un gran crit qu'aquells disgustos eran els que l'havien morta y profetisantli pera abans de gayre la mort de la nova muller, qu'acabaria fonentse com ella de passió d'ànima.

[72]

[73]

VIII

DE COM EL SER VIU MOLTES VEGADES NO VOL DIR RÈS.

En Bernat, el pare de la Carme, era un home molt viu. Petit y rodanxó, passava'ls dies assegut darrera'l banch, fent espartenyas y més espartenyas, posanthi la matexa atenció que si brodés. Però no calia fiarsen massa d'aquella atenció, per que per molta que n'esmersés en la tasca, n'hi sobrava prou pera enterarse de tot lo que passava al carrer. Anèm a dir que'l carrer era curt, però lo mateix tenia... Encara que hagués estat més llarch que un día d'angunia, ell hauria estat al corrent de la gent que passava, de les entrades y sortides de tots els vehins, de les pastes que tirava a l'olla la Marieta del estanch, del sopar que feya la flequera, dels volts que donava'l fill del jutge fent l'os a la filla del batlle... Rès se li escapava a n'en Bernat. Per axò tots els que'l conexían deyan qu'era curt d'estatura però llarch de vista... Y l'home, quan sentia semblant alabansa, se'n trobava tot afalagat y pensava que sí, que tenían rahó els que tal deyan... Y es nèt que'n tenían! Lo qu'es el que volgués atrapar-lo a n'ell, ja calia que's calés be y's tregués la sòn de les orelles.

[74]

Ab tot, feya alguns dies qu'era ell qui havia de treuressela la sòn... Del matí al vespre se'l veyia donar caparrades, treballant mandrosament, com si's sentís llassat per un reguitzell de nits de vetlla.

Y justament d'aquí li venia'l mal: d'haver passat totes aquelles nits sense aclucar els ulls, tement que en Barrabola volgués intentar una nova serenata... ¡Pobre Barrabola qu'ho hagués probat! Lo qu'es de una escaldada que li botlofés tota la còrpora, l'ase'm toch si hauria pogut escaparsen. L'hi duya votada en Bernat. Y per axò cada nit, quan estava segur de que la Carme ja dormia, baxava a la rebotiga per la escala interior, encenia la llar, hi posava una olla plena d'aygua y se n'entornava al pis, posantse al aguayt darrera la finestra, esperant veure l'ombra d'en Barrabola y sentir un punteig de guitarra pera anar a cercar l'olla y abocar l'aygua bullenta al demunt del atrevit.

[75]

Però si ell vetllava, la Carme dormia de conill y no dexava pas de vigilarli les maniobres, pensant avisar d'una manera ò altra a n'en Barrabola, en cas de que'l vegés en perill... Separada d'ell, be; volerli mal, de cap manera.

Y axís anavan passant els dies, y en Barrabola no donava senyals de que al món fos... Y quan ja se n'havían descapdellat una quinzena, en Bernat va convèncers de que'l seu gendre ja n'havia tingut prou ab l'escàndol d'aquella nit de la serenata, y va dexar de vetllar. La que no'n va restar convensuda de que no hi tornés, va ser la Carme que, pensant ab el seu Rafel, no podia aclucar els ulls y cada nit passava llargues estones abocada a la finestra, sorprenentla molts cops allí les primeres lluhissors de l'auya y el concert dels galls cridant al sol. Y fins se'n sentia amargada la dòna d'aquell allunyament del seu marit... Li semblava un despreci insofrible...

[76]

Mes, una matinada, ja entrat l'octubre, va veure avensar desde'l cap del carrer la tossa d'un home y tota se'n va estremir... ¡Era ell! ¡ell mateix!..... El barret tirat enrera y el bandereig dels faldons del jaqué ho testimoniavan ab prou claretat...

¡Quín salt va ferli'l cor! Semblava qu'anés a esbotzarli'l pit... Per un instant, va restar esmaperduda... Y vèus aquí que, al anar pera tancar la finestra, no va gosar, donant temps a n'en Rafel pera arribar al bell dessota y dirli ab veu trencada:

—No tanquis, Carmeta... T'ho prego, t'ho demano ab les llàgrimes als ulls... ¡Compadèixte de mi!—

La Carme no va respondre, però tampoch va tancar.

—Escólta, Carmeta..... He estat malalt... T'he anyorat molt...—

Axò ja va interessarla, obligantla a treure tot el còs enfora pera preguntar ab emoció:

[77]

—Y ¿què has tingut? ¡Dígues!

—No ho sé... Va entrarme'l sol al cap... Diu que tot me va venir d'axò... Emprò jo estich que d'ahont va venirme, va ser del anyorament que'm consum.

—Y ¿quí t'aconduhía?

—L'aprenent.

—Ja't planyo.

—No gayre no'm planys... Ja tornarias ab mi si'm planyías.

—Tu t'ho has perdut axò.

—¡Tórna a casa, Carmeta!...

—¡May de la vida!... Ja me n'has donat prou de disgustos.

—El teu gènit te'ls ha donat... ¡Com que tot ho prens a la valenta!

—Senyal que t'estimo.

—¿De debò, Carmeta?

—No... Vuy dir que t'estimava.

—¿Y ara nó?

—Ara nó.

—¿Ni una mica?
—¡Ni una mica!
—Que sí...
—Que nó...
—¡A que no ho juras!
—No haig de jurarte rès.
—Per que tens por de jurar fals.
—Axò sí que nó... M'he tornat molt diferenta ara.
—Donchs, axís jadeu per sempre!
—¡Còm!... nó... ¡Atúrat!... ¿Què vols fer?
—Jo, rès... Ja ho farà'l disgust... Per que jo estich qu'aquest disgust me matarà.
—Prou que't distreuràn els amichs...
—No hi hà distracció que valgui... Si tu no tornas a casa, soch mort.
—Y si hi torno, soch morta.
—Te prometo que no't donaré un que sentir...
—Oh, es que no serías pas tu qui'm mataría.
—¿Donchs qui?

[78]

—El pare. Sempre m'ho diu que abans de tornar ab tu m'esberlarà la clepsa d'un cop de pal.
—¡Quín gènit!
—Ja té rahó, per xò, el pare.
—Lo que té es molt mal cor.
—¡Pobre pare!
—¡No me'l defensis!
—¡Dret hi tinch!
—També'n tinch jo de demanar lo qu'es meu.
—T'haguessis portat be quan era hora.
—Ja m'hi portaré d'ara endavant.
—Es massa tart, ara.
—Nó que no ho es... Tórna ab mi y ho veuràs.
—¡May més!
—¡Míra que te'n penediràs!...
—Més me'n penediría si tornés ab tu.
—¿Es dir que no hi ha remey?
—¡Nó!
—Donchs, tiraré per justicia.
—Tu mateix.
—Adeu.
—Adeu.—

[79]

Y en Barrabola va tirar carrer amunt y la Carme va tancar la finestra. Però al cap d'un moment va tornarla a obrir, y en Barrabola, sentint el grinyol de les frontisses, va recular unes passes.

—¿Que'm cridavas, Carmeta?
—Sí,—va fer la dòna. Y ab ayre de llàstima, va ajustar:
—*Cúydat* be, ¿sents?
—¡Vés a la...!—

No va poder acabar la frase en Rafel, per que en Bernat, despertat de un surt pel grinyol de la finestra, va obrir sobtadament la de la seva cambra y va cridar:

[80]

—¿Quí hi hà aquí?—

Mes ningú va respondre. En Rafel, lleuger com un gat, havia tingut temps d'amagarse... Justament sota la finestra de la seva dòna n'hi havia una de rexada que venía gayrebé a peu pla y feya prou buyt a la paret pera que'l còs d'en Barrabola podés dissimularshi. Y allí, tot quiet, arrapat als barrots, va estarhi llarga estona, mentres la Carmeta, entrant ab faldillots a l'habitació del seu pare, li preguntava de què se les havia.

—De rès,—va respondre en Bernat.

—Ja no s'ho val l'espant que he tingut... ¡Tan ben agafat que tenía'l són!

—Oh, es que'm semblava qu'havía sentit aquell brètol.

—Ho deheu haver somiat.

—Podé'sí...

—Ben segur, home...

—Es qu'es molt atrevit aquell. Y a mi ningú me la fa...

—¡Cà!... Jo no crech pas que gosi tornar, després de les que li vareu dir l'altre día.

—Podé'nó.

[81]

—Vatja, bona nit, pare.

—Bona nit...—

Y l'home va tornarsen a geure...

En Barrabola, endevinantho, va provar d'enfilarse rexa amunt... Y quan la Carme, ab gran compte, va tornar a obrir la finestra, va haver de reprimir un crit de sorpresa, al trobarse la cara a dos pams de la del seu marit, que se la contemplava suplicant.

—¡Vésten! ¡fúig!... Si'l pare t'axarpés...

—No'm treguis, Carmeta... Enrahonèm una mica...

—Nó, no pot ser...

—Sí que pot ser... ¿M'estimas?

—Sí... Però vésten...

—¿De debò m'estimas?

—Te dich que sí.

—Donchs, tórna a casa...

—No pot ser...

—Axís, dígas que no m'estimas.

—No ho merexes pas gayre...

—Perdónam, Carmeta...

—Sí... ja't perdono... Y ara, vésten...

—Enrahonèm una mica més...

—De cap manera..... Has estat malalt y l'ayre de la nit pot empitjorarte...

[82]

—¡Axò ray!...—

Y, encamallantse al antpit de la finestra, en Barrabola va escórrers suaument cap a dintre.

[83]

IX

UNES RAHONS MATRIMONIALS, UN CEDASSAYRE CEDASSER, UNA DISCUSSIÓ, Y UNA SERENATA INTERROMPUDA.

La revenderia d'en Requena anava una mica de cap per avall. L'home feya la joventut, y la seva dòna's morfonía, com se morfonían la d'en Fresques y la del Cedassayre y les de tots els *habitants* casats.

—¡Aquets companys t'han de perdre!—solía dir ella.

—¡*Quita, mujer! Déjame en paz,*—replicava ell.

—Es que'ls teus companys ens han robat la nostra.

—*El hombre debe expansionarse.*

—Ara mateix te serà hora. ¡Vell y boig!

[84]

—¡*Pauleta!... ¡No insultes!*

—No me'n donguis motius... La botiga va malament.

—*Y ¿tengo yo la culpa?*

—Sí que la tens, per que no tancas may y tot va de *riba-revuelta*. Ets un mal pare, un mal marit y un mal ciutadà.

—¡*Pauleta!...*

—¿Què?.. ¿Què vols dir?

—¡*Mira, Pauleta!...*

—¿Què faràs? ¿Què?... No més faltaria axò: que'm peguessis.

—*Yo no digo tanto.*

—Emprò m'amenassas.

—*No es eso, mujer... Es que con tus insultos se me sube la sangre a la cabeza...*

—A mi ja no m'hi puja per que me l'has recremada a disgustos... ¡Ay, Senyor! ¡quí m'ho havia de dir qu'a les seves velleses el meu home's tornaria el *verdugo* de la familia!... ¡Tan pacífich y reposat que era!... Tant com estimava'ls fills abans...

—*También les quiero ahora, mujer...*

[85]

—Si'ls estimessis, no farías lo que fas. Vès si està be qu'un home que ja podria ser avi, corri la *tuna* com ho fas tu...

—¡*Y dale con tus trece!*

—No fossis tan perdut...

—*Si eso no es ser perdido... El hombre...*

—Ja sé què vols dir: *debe expansionarse*... Y la dòna treballar per l'home... Te la dèu haver ensenyada en Fresques aquesta doctrina...

—*Peró, mujer...*

—No hi hà *mujer* qu'hi valgui... En Fresques ne té la culpa de tot axò... Emprò véstel escoltant, que ja la pujaràs ben dreta la paret...

—*Te digo que Frescas es un buen chico.*

—Sinó que no'n fa.

—*Cualquier santo haría lo que él con una mujer como la suya.*

—¡Críticala, encara!

—*Si es un basilisco, mujer.*

—Una *màrtira* haurías de dir.

—¡*Dios me libre de ella!*

—Aquestes son les bones.. ¡Que esgarrapin!

—*Imítala, si te parece.*

—Encara no som allà hont anem.

—¡*Me gustaría!*

[86]

—Oh, prou... com que lo que vols es fer com en Fresques per poguer fer més el perdut... ¡Ay, Senyor! Me l'han ben cambiat a n'aquest home!—

Y la Paula plorava... plorava amargament, y en Requena, sentint també que se li trencava'l cor, fugia de casa y no s'hi acostava d'un reguitzell d'hores... Y axò passava cada día, y molts dies dues vegades... Y la salut d'en Requena se'n ressentia de mala manera, fins al punt de que anava perdent carns y tornantse ullerós y macilent... tan macilent y tan ullerós, que tots els companys se'n varen adonar y fins n'hi varen fer broma... Però'l que més va ferirlo, va ser el Cedassayre, que li duya votada de molt temps.

—¡Quín carrabiner, que's dexa acoquinar per la dòna!... ¿Què s'ha fet d'aquell Requena que no dexava blexar als contrabandistes?... Haguessis de venirhi ara a pèndrem el *fardo* que'm vares pendre aquella nit...

—*Esas son historias pasadas...*

—Sí, sí... Vés dient... El cas es qu'ara la dòna't domina...

—¡*Quiá!*

—Com que no ho sabessim...

—*Pues precisamente no es mi mujer la que me tiene así, delgadito como un espárrago.*

—¿Donchs quí, si's pot saber?

—*No se puede.*

—¡Confítatho!

—*Yo me entiendo.*—

Al dir axò, va fer una guinyada a n'en Pepis, un'altra a n'en Barrabola, un'altra a n'en Fresques, y's va despedir de la companyia *hasta la madrugada*.

—¡El seguexo!—va dir el Cedassayre de baix en baix.

—Mal fet;—va obgectar en Pepis.—Quan ell no diu ahont và, senyal que no li convé que ho sapiguem. Donchs, respectèmi la voluntat.

—Sí senyor, té rahó en Pepis;—va afegir en Barrabola, que d'alguns dies ensà també solia despedirse dels companys a les primeres hores de la nit y no s'hi ajuntava fins a la de despedirse pera anarsen cada hu a casa seva.

—Axò de fer les coses en secret, no es ser company,—va insistir el Cedassayre.—Y si en Requena ò en Barrabola tenen alguna gangueta, no hi hà per que amagarne la satisfacció als companys.

—Ah, noy, ab aquestes coses, cada hu va a la seva. Jo, dels meus actes secrets, no'n tinch de donar satisfacció a ningú. Cada hu que s'espavili.

—El cas es que les serenates se'n ressenten... Y vès si es lo qu'era la banda de guitarres y bandurries.

—Axò ja es tacar l'honor artístich y tacarlo sense rahó, per que no'm podràs citar una sola nit d'ensaig que jo no hagi comparegut a la llista, ni una nit de serenata que hagi dextat d'ocupar el meu lloch.

—¡Es veritat! El xicot compleix;—va afirmar en Terratrèmol donant un cop de crossa a terra.

—Trobo que sí;—va recalcar en Fidel.

—Té rahó en Barrabola;—va fallar en Fresques.

—No hi hà retop;—va confirmar en Pepis.

—Lo que hi hà—va acabar per dir en Barrabola,—es que aquest no'n té prou ab ser Cedassayre, sinó que vol ser cedasser y tot.

—¿Veus? ara ets tu que'm tacas l'honor professional.

—Donchs, ¿per què t'agradan tant les cedasseríes?

—Axò es fals. Lo que trobo es que'l fer les coses en secret, no es ser company.

—Be, vatja, val més no ferne cas de les teves ximpleríes... Adeussiau, noys... Fins a l'hora de la retreta...

—¡Ah, mano! ¡Ho sabés la Carme axò!—va dirli bromejant en Pepis. Y va afegir tot seriós:—Ben segur que't treuria'ls ulls, encara qu'estigueu separats.—

Però en Barrabola ja devallava la escala y, rient tot sol dels supòsits dels companys, emprenia carrer amunt, pera trencar després a l'esquerra, girantse de tant en tant pera vigilar que no'l seguissin, y anant a raure, després d'una pila de giragonses, a sota la finestra de la Carme. Un cop va serhi, va fer un xiulet suau y va comensar a enfilarse per la rexa. Y quan va arribar al cap d'amunt, la finestra's va obrir ab gran compte y va ressonar en la nit el soroll d'un petó.

Mentrestant els companys, a la sala de cafè, comentavan alegrement aquelles escapades d'en Barrabola y sobretot la d'en Requena.

—Podé'sí qu'a les seves velleses se desencaminarà;—deya en Pepis.

—Se coneix que no l'has conegut de jove;—afirmava en Fresques, convenut de que no calumniava al seu amich més íntim.

—Y cà, home... Prou que se li veu que sempre ha estat un tros de pa;—deya en Fidel.

—Sí, sí, anèu dient vosaltres..... ¡Sabessiu les coses que jo'n sé d'en Requena!...

—¡Y què has de saber, tu!—cridava'l Cedassayre.—Lo qu'ell t'ha contat sabs... Y lo qu'ell conta no son més que boles...

—Axò es faltar a un company. Y poté'no li dirías a la cara lo que dius al seu darrera.

—¡No li hauría de dir!

[87]

[88]

[89]

[90]

—¡Llengua!

—Demà ho veurèm.

—Prou qu'ho podrèm veure a la matinada.

—Si compareix.

—¡No ha de comparèxer! ¿Te pensas qu'es tan informal com tu?...

[91]

—¿A qui diràs informal?

—Vaja, noys, calma;—va saltar en Pepis, veient que la discussió prenía mal ayre. Y per probar d'esbargir-lo, va proposar que s'anés a fer una modesta serenata.

—Ja està dit.

—Ja està dit.

—¿Quí portarà l'armonium, no haventhi en Requena pera ajudar a n'en Fresques?

—No n'hi haurà: avuy farèm serenata a veus soles. Y tot lo més, jo agafaré una guitarra y'l Cedassayre'l contrabaix.

—Però ¿a qui obsequiarem?

—¡A la Marieta!—va tronar en Terratrèmol.

—¿Ab el xotis de sàtira?

—Nó, avuy hem de cantarli la habanera de la *xinita*.

—¡Massa trista!...

—No hi fa rès... A veure si axís se commourà.

—¿Sómhi, donchs?

—Sómhi.—

Y varen llesarse tots al carrer, y al cap de mitx quart, sota la finestra de la cambra hont dormía la Marieta a la casa hont servía, ja se les heyen ab el sereno y un municipal, que'ls exigían la presentació de permís pera cantar.

[92]

—¡No'n necessitem ni n'hem necessitat may!—deya en Terratrèmol, treyent foch pels ulls.

—Donchs, ara hi hà batlle nou y no vol dexar cantar sense permís;—remugava'l sereno.

—Ja s'hi acostumarà.

—*El primero que cante, ¡al cuartelillo!*—amenassava'l municipal.

—Vaja prou,—va concloure en Pepis:—¡A la una, a les dues!...

Ay chinita pronuncia el ¡sí!
¡ay chinita por compasión!
¡ay chinita, chinita, chinita!
no me partas el corazón.
Chinita mía,
vén y verás,
como en mis brazos
feliz serás...
¡fe-liz... se-raaás!

—La veritat es que ho xafan be ¿fa tu?—va preguntar el sereno al final de la estrofa.

—*Eso sí que no hay por que negarlo;*—va observar el municipal.

Y l'un y l'altre varen restar embadalits fins al final de la cansó, en que unes veus de ¡foch!

[93]

varen trencàlshi l'encís.
Però aleshores va plegar la serenata, per que'ls *habitants*, al sentir les veus, varen dexar tot seguit la tasca artística, pera dirigir-se corrent a treure les bombes, guiats per en Fresques, qu'era bomber.

Y primer varen ser ells al lloch del sinistre, que no pas el sereno y el municipal.

[94]

DE COM EN PEPIS CALAU VA FERSE SEU AL BATLLE Y DE COM EL BATLLE VA SER
NOMENAT PRESIDENT HONORARI DELS «HABITANTS DE LA LLUNA.»

Eran tres quarts de dotze del matí quan en Pepis sortia de casa. Anava tot seriós, ab l'ample barret més entregirat que de costum y ab l'ayre d'un home que va a cumplir una missió important.

Y ben cert que ho era la que duya. Cabalment anava a veure al batlle nou, pera parlarli d'allò dels permisos de cantar. Havía sabut que'l batlle volia cridarlo a comptes, y ell no hi passava. Y per axò havía decidit anarne a demanar, segant axís l'aventatge a la primera autoritat de la vila. [95]

Resolt a fer d'acusador en lloch de resignarse a ser acusat, va entrar ab altivesa a la casa del comú.

—¿El senyor batlle?

—No hi es. Els dies de mercat té feyna a la botiga.

—¡Va be!—

Y va dirigir-se a la botiga del batlle, situada al bell costat de la revenderia d'en Requena... Era una botiga de llauner tota plena de lluhissors metàliques. Les olles de llauna, els cantis de llauna, les tapadores de llauna, totes les peses de llauna apilades a dreta y esquerra y penjades a rengles de les vigues del sostre, cantavan una sinfonia de tons esbojarrats y enlluhernadors.

—¿El senyor batlle?

—No hi es.

—Sembla un ministre aquest home. En lloch se'l pot veure.

—¿Què diu què?

—¿Que ahont el podria trobar?

—A la parada.—

Donchs, ¡cap a la parada s'ha dit! Allà sí que n'era de forta la sinfonia de llum. El sol batia de plè al demunt de les olles, que feyan la rateta als plats-giradors; els plats giradors, ferits també per l'astre, la feyan a les olles; els raigs exits d'un canti, se barallavan ab els que llensava una galleda; els de la galleda topavan de rebotintes ab els d'un feix de ratlladors que formava com una toya de diamants encesos; y olles y plats-giradors y cantis y ratlladors y galledes, estremintse al buf del ayre, dansavan entre un deliri de claretats encegadores... [96]

—¿El senyor batlle?

—¡Ola, noy!... Pòsat el barret.

—Ab el seu permís...—

Y, fent una reverencia, en Pepis, qu'acabava de descobrir-se, se va cobrir de nou.

El batlle era un home gras y roig y menut. Duya brusa llarga, se dexava bigoti y pèra, qu'eran d'un blanch grogós, y's bellugava pesadament, fòra quan se tractava de despatxar.

—Y donchs, ¿què hi hà de nou?—va preguntar a n'en Pepis.

—Voldria que'm concedís cinch minuts d'audiencia per exposarli atentament una queixa relacionada ab el servey d'ordre públich.— [97]

Ni la més lleugera sospita de rialla traía la formalitat d'en Pepis, que havía prèns una actitud digna y còmicament respectuosa.

—¿Vols qu'anem a beure un glop y axís podrèm parlar tranquilament?—va proposar el batlle, enternit per les bones maneres d'en Pepis.

—Com vulgui'l senyor batlle.

—Espèrat, donchs, qu'iré a posarme'l gech, per ferte una mica de costat.

—¡Cà, home! El senyor batlle tant ho es ab gech com ab brusa. No s'ha de mirar el vestit.

—Ab axò tens rahó...

—¡Y sí, home!

—Vatja donchs, anèm.—

Y, tot orgullós de que'l vegessin anar en companyia del hereu Calau, el batlle va encarregar la parada al aprenent y va dirigir-se ab en Pepis al Cafè del *Recreo*, qu'obria les seves portes a una banda del mercat. Però, al vèurel plè de gent, en Pepis va tenir una pensada:

—Veurà, senyor batlle, si m'ho permet, el convidaré jo... Aquí no hi estaríam be per tractar de lo que hem de tractar. [98]

—Anèm allà hont vulguis; però, ab axò de convidar tu, no m'hi confronto... Y si'm vols fer un favor, no m'ho diguis més axò de senyor batlle... Dígam Xico y tràctam de vos, com sempre. Ja sé qu'ets demòcrata, y tu també sabs que jo'n soch.

—Es que jo no vinch a parlar a n'en Xico, sinó al senyor batlle.

—Be, tant li fa.

—De cap manera.

—¡Sí, home!

—¡Oh, cà!

—Donchs, tu mateix.—

Articulejant per aquest istil, s'havían apartat del Cafè del *Recreo* y enfilavan ja'l carrer hont tenían el domicili social els *Habitants de la Lluna*. Y veusaquí que, sense adonarsen, la primera autoritat de Planells va trobarse a la poca estona assegut en una de les otomanes de la sala de juntes, al costat d'en Pepis y davant d'una tauleta de marbre.

—¿Què vol pendre?

—Lo que prenguis tu.

—¿Cervesa?

—Vinga cervesa.

—¡Fidel! Cervesa pel senyor batlle y per mi.—

[99]

En Fidel, qu'era a la cuyna enllestint el dinar per ell y'l seu fill, va fer un bot de sorpresa y va córrer a servir lo que li demanavan, fent grans acataments a n'en Xico y sentint un impuls d'aprofitar la ocasió pera demanarli augment de sou en el càrrech de nunci de la vila. Però, va dexarho per un'altra ocasió, al veure l'interès ab qu'en Pepis entaulava conversa ab el vell llauner.

—Endemés sí, senyor batlle, tinch de comunicarli atentament una queixa. Hi hà un individu del còs de municipals que no té gayres principis y anit volía dur a tots els *habitants* al *violón*, com si fossim uns facinerosos. Y axò està molt mal fet, per que'ls habitants no'ns fiquem ab ningú.

—Be, entenèmnos—va interrompre'l llauner, sentintse autoritat:—es que'ls municipals y serenos tenen ordres meves.

—¡No hi hà rès que dir! Les ordres del batlle son sagrades per els *habitants*. Lo únich que volem es que se'ns trasmetin ab cortesia. Y axò es lo que no va fer el municipal.

[100]

—El faré amonestar pel quefe del *cuervo*.

—Ja li serà difícil, per que justament era ell mateix... Y axò es lo que més va indignarnos. Per que si ell, qu'es el quefe, té tan mala criansa, ¿què faràn els cinch individus que forman el còs?

—¡El suspèndré de sou per un mes!—va exclamar indignat en Xico:—¿hont iríam a parar si'l que ha de donar llum, dona fum?—

Però en Pepis, sentint de sobte una mena de remordiment, va intercedir en favor del acusat.

—Nó, senyor batlle; ab una petita amonestació n'hi haurà prou per aquesta vegada... Es un pare de familia, y axò s'ha de mirar... Ell va portarse malament, tractant ab massa desconsideració una colla de ciutadans pacífichs, però axò no vol dir que la seva dona y els seus fills n'hagin de tocar les encarregades. Jo mateix, qu'he formulat la queixa, soch el primer en demanarli perdó per l'interessat.

—¡D'axò se'n diu noblesa de sentiments!—va cridar en Xico, retenintse les llàgrimes.

[101]

Y en Pepis, comprenent que ja'l tenía a punt d'admetlla, va comensar a pledejar la causa dels *habitants* en el sentit de que se'ls dispensés de permís pera dedicarse a les seves aficions filarmòniques.

—Veurà, senyor batlle, al cap d'avall els *habitants* fem grans serveys a la població... Anit mateix, si no haguessim estat nosaltres, que varem acudir primer que ningú a apagar el foch de ca'n Verneda, tot Planells hauría cremat, per que allò era un infern. Feya horror de veure. Però nosaltres varem córrer a treure les bombes y, guiats per en Fresques, varem dominar el foch en mitj'hora escassa... Y lo mateix va succehir fa sis mesos ab el foch de ca'n Terrades, y lo mateix succehirà sempre. Per que, encara que'ns trobem engrescats en una serenata de compromís, si hi hà una necessitat a la vila, dexem els instruments al vocal de torn y correm com un sol home a donar auxili al que l'ha de menester.... Y axò no es pagat ab diners, senyor batlle... No cal més que fer una mica de memoria per ferse càrrech del be qu'ha fet la organisió dels *habitants*... Un any enrera, cada nit hi havia *robos*... Donchs, gracies a nosaltres, que al primer crit de lladres ens posavam en moviment, varen poderse axarpar els saquejadors de corrals y esbotzadors de pisos y, míri, oli en un llum: tots els delinqüents, un cop purgat el delictes, han desaparegut de Planells...

[102]

—Axò sí qu'es una rahó.

—¡Ja ho crech! ¡Vès si n'hi ha hagut may més cap de *robo*!... Y es que tots els lladres saben que hi hà qui vetlla, veliaquí.

—Oy, qu'es ben cert.

—Tan cert, que jo estich que, mentres els *habitants* subsistexin, podria suprimirse la vigilancia nocturna.

—Podé'sí, ¡veyas!

—Donchs, lo que cal, es que no se'ns posin trabes, fentnos demanar permisos que no poden servir per altra cosa que per entrebancar les nostres lícites expansions.... Nosaltres, cantant y fent gresca, no fem mal a ningú y fem be a la població en pès, que pot dormir descansada, sense

[103]

por de lladres ni de foch... Y axò es molt d'agrahir, senyor batlle.

—Es veritat; emprò, ¿què us costaria de demanar permís?

—Rès, ja ho sé... Lo que hi hà es que no hi pensem ab aquestes coses... Prou mals de cap ens dona la organisió dels nostres divertiments...

—¡Axò ray!... Ja ho arreglaré..... Us faré un permís per sempre.—

Al sentir axò, en Pepis va axecarse ab ayre commogut y va estrènyer les mans del batlle en doble encaxada.

—Aquest acte'l fa merexedor del agraument de tots els *habitants*.... Y mentres espero la ocasió de manifestarli el de tota la colla, rèbi la expressió del meu. ¡D'axò se'n diuen autoritats!

—¡Gracies, noy!—va replicar tot confós en Xico.

Y axecantse aleshores ell, va demanar a n'en Pepis que li ensenyés el local, del que va fer els més complerts elogis, afirmant que la sala de juntes hont acabavan de pendre la cervesa, tenia un ayre molt més senyor que la de sessions de ca'la vila.

[104]

Aquell día mateix a la tarde, va rebres al domicili dels *habitants* el permís pera fer tantes serenates com volguessin. Y'l senyor batlle, fins va tenir la pensada de castigar indirectament al quefe dels municipals, fentli dur el permís a n'ell mateix.

Y com que de noble a noble no hi va rès, abans de vuyt dies en Xico va ser obsequiat ab una serenata de les més sorolloses. Però, no va acabarse ab la serenata l'obsequi, sinó que al endemà, de la serenata, una comisió presidida per en Pepis va dur al batlle'l diploma de president honorari de la Societat... Era un diploma gros, caligrafiat per el mateix Pepis y per en Barrabola y emmarcat per el Cedassayre, que va fer en la motllura un treball admirable. Mirèu si tenia importancia tot plegat, que'l vidre sol costava cinch duros... Tothom qui ha vist allò n'ha restat esmaperdut. Y encara avuy día—ab tot y fer anys qu'en Xico es mort—no arriba un sol foraster a Planells, que no vagi a veure tan extraordinaria obra, de la que n'es dipositari l'hereu del difunt.

[105]

XI

LES NITS DELS «HABITANTS,» LA EXPULSIÓ D'EN REQUENA, Y LES RAHONS D'EN TERRATRÈMOL A FAVOR DEL CULPABLE.

—¿Ja hi som tots?

—Sí.

—Donchs, cada hu a casa seva.—

Y al bell mitx del passeig, després de provar tots els socis ab llur presència que a retirar tart no'ls guanyava ningú, se n'anaven a descansar... La llàstima era que molts se n'hi anaven cap-baxos y rumiosos, poch satisfets de les hores perdudes pera esperar la reglamentaria d'anar a joch.

Al istiu ¡encara! Les serenates que armavan per dintre la població y les gresques qu'anaven a fer pels pobles del voltant, els ajudavan a tots a passar distretament les hores de fosca. Però, al hivern ja eran figues d'un altre paner; al hivern se feyan eternes aquelles hores... Per que, desde mitx octubre a Pasqua florida, no calía pas comptarhi ab rodar l'olla per aquells carrers, escombrats per les bufades del tramontanal. Y axò feya que, durant les nits fredes, tots els socis se dividissin en colles pera anar a matar l'estona en diferents caus arrecerats. Els més rebogents d'entre'ls joves, ab en Terratrèmol de capitost, solían anar a raure cada nit a n'algun cau de vici dels carrers més apartats, hont feyan broma rompent mobles y pisa; en Fresques y dos ò tres més del seu tarannar, s'entafuravan a la cambra de jòch del Cafè del Sol; el Cedassayre anava al pastador d'un seu amich flequer, hont, després de fer riure als fadrins ab alguna historia alegre, feya petar una bacayna al damunt del forn... Els únichs dels qui no se sabia'l joquiner, eran en Barrabola y en Requena. Y axò que, fòra les nits d'ensaig ò de serenata, no havían dexat may de desaparèixer havent prèss cafè, pera no reunir-se ab la colla fins a la matinada.

Però ¡es allò que diuen! per amagat que's fassi'l foch, sempre treu fum; y'l Cedassayre, malgrat la opinió d'en Pepis Calau, va ficarse al cap de descobrir el misteri, comensant per en Requena... Y un vespre va seguirlo, y a la matinada, després d'haver donat en Pepis la veu de «cada hu a casa seva,» ell va aturar un moment als companys pera demanàlshi la celebració urgent d'una junta general.

—¿De què's tracta?—varen preguntarli.

—D'expulsar un traydor,—va respondre.

Y, gracies a la fosca, cap dels habitants va notar la rojor qu'encenia la cara d'en Barrabola, cregut de que la indirecta anava per ell.

Per axò al endemà, quan, en plena junta, va sentir acusar pel Cedassayre a n'en Requena, va sospirar ferm y fins va tenir la poca latxa de posarse al costat del acusador, que probava ab arguments irrefutables la necessitat d'expulsar al delinquent.

—Sí, companys, el ciutadà Requena ha mancat als estatuts... ¡Ha estat un Judes!... Per que ¿sabeu què feya ell, en lloch de retirar tart? ¡Llevarse dematí!... Jo, jo mateix, ahir vaig seguirli'ls passos..... A les dèu va sortir d'aquí, va fer una colla de giragonses per aquests carrers, y a un quart d'onze ja era a casa... La indignació que's va apoderar de mi, no tenia límit, emprò vaig pensar: «¿quí sab? podé's'ha descuydat alguna cosa...» Y vaig esperar-lo que sortís... Y passa un quart, y no surt..... Y passa mitj'hora, y tampoch... Y passa una hora, y rès... *En fin, señores*, que'm vaig estar tota la nit prenent la serena, y fins a tres quarts de cinch de la matinada l'home no va sortir.

—¡Axò es indigne!—va cridar en Barrabola.

—¡Y mereix un escarment!—va afegir en Terratrèmol.

—Primer cal sentir al acusat;—va observar en Fresques.

—Tens rahó, company.—

Y en Pepis, trobant molt justa la observació, va donar un imperatiu cop de campaneta pera fer callar a tothom, dirigint després la paraula al infelís Requena, qu'estava avergonyit y hauria volgut amagarse dèu canes sota terra.

—¿Té alguna cosa per alegar en descàrrech seu, el ciutadà Requena?—

L'acusat va axecarse y, posantse la gorra, va mormolar foscament:

—*Ya... ya me iré... No se molesten... Veo que estoy de más aquí..... Dispensar, señores... No sirvo pa perdido ¡la verdad!... Soy padre de familia...*

—Té rahó, l'home;—va observar en Terratrèmol:—sent pare de familia, ja se'l pot perdonar.

—¡May!—va cridar el Cedassayre. Y va afegir ab energia:—al qui manqui al reglament tant temps seguit com ell, ¡coll a terra!

—¡Axò sí! Però, entench que la circumstancia de ser pare de familia, atenúa la falta. Y per axò estich que no se'l dèu expulsar.

—¡Fòra!

—¡Que calli'l sastre!

—¡Que se'ls tregui a tots dos!

—¡Al carrer!—

¡Gran esvalot! En Pepis vol posar ordre a cops de campana, y fa saltar el batall; el Cedassayre s'esgargamella disputant ab en Fresques, que defensa al seu amich; en Barrabola va d'una banda a l'altra procurant calmar a tothom y exaltantse ell; en Terratrèmol, al mitx de la sala, magestuós y imponent, aguanta'l xàfch, fins que, perdent la paciència, dona cop de crossa y fa fer quietut ab un gran crit: [110]

—¡Prou!—

Y quan els esvalotayres han callat, segueix en l'us de la paraula.

—Aquí no's tracta de defensar a un culpable, sinó d'alleugerirli la pena en gracia a les circumstancies atenuants. Y axò es lo que anava a proposar quan se m'ha interromput tan desconsideradament..... En Requena ha pecat contra'ls estatuts; donchs, en Requena té culpa, y en aquest concepte merexeria la expulsió ignominiosa que proposava'l Cedassayre. ¡No hi hà rès que dir! Però en Requena es pare de familia, y axò ja fa que'l delicte no resulti tan gros; donchs, tampoch ha de serho la pena, y en aquest concepte jo proposo que no se l'expulsi, sinó que se li demani atentament que's dongui de baxa... [111]

—Axò està be;—observa en Fresques.

—No hi tinch rès que dir;—afegeix el Cedassayre.

Y en Requena, saludant ab molta finura, se retira cap a la porta tot mormolant:

—*Adiós, señores... Y dispensar... La familia... Los hijos... La esposa...*

—Perxò, tan amichs com abans ¿eh?—li crida en Pepis.

—*Sí, eso siempre... Los amigos son los amigos... Y si en algo puedo ser útil, mandar.*—

Dit axò, s'axeca'l coll de la americana, se cala la gorra fins a les orelles, se fica les mans a les butxaques de les calses, y devalla l'escala tot content, pensant ab l'alegría que donarà a la Paula quan li digui que s'ha donat de baxa dels Habitants de la lluna.

Mentrestant en Barrabola consulta'l rellotge, veu que tot just son les onze y cinch minuts, y pensa que, abans de l'hora de trobarse al passeig ab els companys, han de passarne prop de sis.

¡Sis hores! ¿Quí les aguanta no haventhi ensaig?..... Lo qu'es ell no s'hi veu pas ab cor. Y, malgrat l'envit que li fa en Pepis d'armar una partida de barrotada, s'abriga'l coll ab una bufanda, s'abotona'l jaqué, dedica interiorment un recort a la capa que té penyorada desde l'hivern passat, y's llença resolt al carrer. [112]

—A n'aquet *mano* també l'hauríam de cassar al agoyt;—proposa'l Cedassayre.

—¡Aquet ray!—diu en Pepis.

—No tinguís por que falti al reglament;—ajusta en Fresques.

—Prou té qui l'en guarda!—referma en Fidel, pensant ab el pare de la Carmeta.

—Ja ho sabem axò, emprò m'agradaría esbrinar ahont tanca.

—Y ¿què n'has de fer tu?—pregunta en Terratrèmol.

—Rès.

—Donchs, no t'hi fiquís.—

Però'l Cedassayre, una mica ofès, li diu ab gran formalitat:

—¡Ja sé per que parlas!... Y també sé per que has defensat a n'en Requena!

—¡Ets molt sabi tu!

—Sí senyor, sí... Parlas per que tens por que se't descobrexin els furts, y has defensat a n'en Requena per que tu també hi vols tirar per marit pacient y per pare de familia... ¿Que't creus que no t'hi han vist als vespres festejant ab la Marieta vanitosa?— [113]

Sentir axò en Terratrèmol, axecarse indignat, y arborar la crossa en actitud d'amenassa, va ser tot hu, com va serho l'exclamar, ab la crossa enlayre y fent prodigis d'equilibri:

—Si no reculas aquesta paraula, t'esberlo'l tupí. ¡S'ha acabat axò de Marieta vanitosa! ¡Y pobre de tu que te la tornis a posar a la boca si no es per alabarla! ¿Ho has entès?

—¡Sí, home, sí!... No t'hi enfadis.

—Donchs, ja ho sabs.—

Y aquí hauría acabat la conversa, anantsen cada soci a les seves diversions nocturnes, si en Pepis, prenent peu de les paraules del Cedassayre, no hagués obligat a n'en Terratrèmol a dir la veritat del fet.

Y la veritat era qu'en Terratrèmol havia conseguit vèncer la resistència de la minyona, ab la que tenia l'intent de casarse per la primavera. [114]

XII

DE LO QUE POT EL SENTIMENT PATERNAL, DE CÒM VA DESVETLLARSE EN EL COR D'EN BARRABOLA, Y DE CÒM S'HO VAREN PENDRE'LS SEUS COMPANYS.

¡Pare! Ell, en Barrabola, ¡sería pare!... ¡Quína ventura la seva! ¡Y ab quín dalè l'esperava aquell tros de si mateix que la Carme li havia anunciat una nit a cau d'orella!

¡Pare! Per fi, després de tants anys de desesperada espera, li arribaria la ocasió de poder petonejar un fill... Per fi, en la seva vida hi hauria un objecte, una missió enlayrada... Per fi, la Carme, qu'havia fugit d'ell com una ovella del llop, hi tornaria sumisa y obedienta, despreciant les amenasses d'en Bernat, qu'eran les que la havian detinguda fins aleshores... [116]

¡Pare! Sembla rès aquest mot: total, dues sílabes... Donchs, en Barrabola... nó, en Rafel...—li esqueya més el nom de Rafel en aquella ocasió;—donchs, en Rafel les hi trobava tots els gustos a n'aquelles dues sílabes... En tots els diccionaris de totes les llengües, no n'hi havia per ell de més armonioses...

¡Pare! ¡Que'n volia dir de coses axò de pare!... Volia dir un bocí del propi cor destinat a perpetuarvos, a continuar sigles amunt el vostre nom, a benehirvos en la vostra vellesa, a encoratjarvos quan vingués l'hora de la mort, a pregar per la vostra ànima quan ja no fossiu d'aquesta vida...

¡Pare!... ¡pare!... ¡Sería pare!.... ¡Tindria la sort immensa de ser pare!... ¡Còm li somreya tot a n'en Rafel!... ¡Quín alè li donavan aquelles fiances de tenir un fill!.... ¡Y quín coratge pera'l treball! ¡Y quína afició a axecar la botiga decayguda!... Per que, a no trigar gayre, havia de tornarhi la Carmeta a n'aquella botiga... Y ben segur que ja hi hauria tornat si no hagués estat el desitx d'ell de rèbrela a tall de reyna, com se merexia... ¡Sí, sí! la botiga s'havia de renovar de cap y de nou, pera cridar la parroquia que n'havia desertat. [117]

El mal era qu'hi mancavan moltes reformes a la botiga. Y'l pobre Rafel no sabia còm conjuminarho pera ferles... Les cadires anavan coxes y n'hi havia més de dues d'esbotzades; el taulell era tot despintat; els armaris no tancavan be:—¡per lo que hi havia!... Tot tenia un ayre de pobresa... Més encara: ¡de miseria! Fins el gran vidre del aparador era esviaxat de dalt a baix per una esquerdada llastimosa, tapada ab trossets de paper enganxats ab osties... ¿Y'l rètol? Tenia més forats qu'un garbell, y més esclatxes qu'un cove... La serena y els corchs l'havian atuhit de tal manera, que no podia servir sinó pera cremar.

...¿Y a n'aquella botiga havia de rebre a la Carmeta? ¿Y a n'aquella botiga havia de ferhi les primeres rialles l'infant que venia?... ¡Oh, cà! La botiga havia de renovar-se y repintarse.... [118] ¿Renovar-se y repintarse?... Aviat estava dit axò... Però, de les dites a les fetes hi havia bon tros de camí... Y ab tot, la cosa era necessaria, y s'havia de fer y's faria... ¿Que nó?... ¡Encara que s'hagués de matar els ulls treballant!

Veusaquí per que d'algun temps ensà passava tantes hores com podia al obrador... Veusaquí per que no's torbava al local de la Societat sinó'ls moments precisos pera pendre cafè... Veusaquí per que anava y venia de les cases dels antichs parroquians, procurant atrauresels de nou y complaventlos ab la puntualitat més escrupulosa en el compliment dels encàrrechs.

Li donava un gran coratge allò de pensar que tindria un fill... Mirèu si n'hi donava, que fins una vetlla'n va tenir prou pera anunciar solemniament als companys la resolució ferma de fer les paus ab la dòna. Y els companys, enterats de tot lo que feya al cas, fins varen celebrarne'ls detalls ab forts esclats de riure, assaborint per endevant la enrabiada que tindria'l pare de la Carme.

—¡Vatúa l'hereu!... Es capàs de ferirse;—deya en Fresques, tot aguantantse ab les dues mans les sotragades que li feya la panxa. [119]

—El día del cop, hem d'anarnhi a cantar un rengle;—proposava en Fidel.

—Y fins podriam confeccionar una pesa adequada;—indicava en Terratrèmol.

Y'l Cedassayre, que ja hi havia atinat abans y que feya estona que se la rumiava en un recó, va saltar al mitx del rotllo y va recitar la primera estrofa que s'havia empescat.

Ay, Bernat, no'ns fassis riure;
ay, Bernat, qu'ets beneytó!
te la fan y nó ho conexas,
te l'han feta y no sabs còm.
Has pujat d'ofici
ignocent Bernat:
d'espardenyer qu'eras,
sabaté' has tornat.

—¡Tòcala, noy!... ¡Es de primera axò!

—Y mereix una música ben rexinxolada.

—Ansia, Pepis, a veure si hi conjuminas un *vals-jota* d'aquells que farían giravoltar un mort.

—Ho probarèm... Ho probarèm;—va mormolar en Pepis ab ayre de modestia. [120]

Y tan be va probarho, qu'aquella matexa nit ell y'l Cedassayre, després de passar un parell d'hores davant del armonium, varen dexar llesta la composició.

En Barrabola... ¡ay! en Rafel, no cabia en pell, d'alegria. Y aprofitant la que veyia relluhir en els ulls dels seus companys, va exposar el seu temor de que, abans de poder estrenar el *vals-jota*, caldria que passessin alguns mesos.

—Per que ¿sabeu? jo no puch pas tornar a dur la dona a casa fins qu'hagi reformat la botiga... Y ¡la veritat! no tinch diners.

—¡Quina llàstima!—va apuntar en Terratrèmol.

—Axís sí que tant se valdria dexarho córrer;—va afegir en Fidel.

—No sé per què;—va objectar en Pepis.

—Per que ab aquets mesos en Bernat tindrà temps d'adonarse de tot, y quan vingui'l cas ja la sàtira no li farà efecte.

—¿Y si fessim una cosa?—va preguntar algú.

[121]

—¿Quina?

—Renovarla nosaltres la botiga... Sà com llà, ara a les nits, ens aburrim de mala manera... Donchs, podríam aprofitarles ananthi a treballar.—

Y tot seguit varen sortir un fuster y un cadirayre voluntaris... Y al cadirayre y al fuster els va seguir en Fresques, oferintse a fer el treball de mestre de cases..... Y'l Cedassayre's va brindar al moment a fer tots els treballs d'esculptura... Y en Fidel va encapsalar una subscripció pera pagar els vidres romputs y'ls materials que s'haguessin de menester... Y en Pepis—¡que sabia molt de dibuix!—va dir qu'ell, además d'executar el decorat ab l'ajuda del mateix Barrabola, arribaria ab els seus cabals allà hont no arribés la subscripció... Y al endemà's varen posar tots a la tasca, com ajudants d'en Fresques.

Abans d'empendre'ls treballs de fusteria y pintura ¡es clar! calia que s'haguessin fet els de paleta. Y per axò en Fresques s'havia posat al davant de la colla, entre la que maniobrava a tall de quefe, ordenant a tòrt y a dret, demanant morter al Cedassayre, rejoles a n'en Fidel, aygua a n'en Barrabola... Ni may s'havia trobat ab tants manobres que'l servissin, ni may havia treballat ab tanta afició.

[122]

—Ab quatre dies—afirmava—ho tindrè llest.

—¿No'ns aparedaràs pas a dins, com a ca'n Llansa?—va preguntarli en Terratrèmol.

Al sentir axò, una corrent de glas va planar demunt les testes de tots els de la colla, temerosos d'un esclat d'ira d'en Fresques.

Però, en Fresques va callar y va seguir la feyna ab més brahó, mentres en Pepis, ab la seva autoritat reconeguda de President perpètuu y hereu de casa bona, reptava de baix en baix al imprudent.

Al endemà en Fresques ni va ombrejarse al domicili social, ni va comparèxer a l'argenteria... Tota la nit els companys varen esperar-lo inutilment, ab gran disgust d'en Terratrèmol, acusat per tots d'haver estat l'esca del pecat.

—¿Què farem sense mestre de cases?—deya l'un.

[123]

—Valdria més que t'haguessis mossegat la llengua, quan vares dirli allò;—afegia un altre.

—¡Sempre seràs criatura!—recalcava un tercer.

Y en Terratrèmol, sentint el pes de la culpa, va dexar per primer cop a la vida de protestar sorollosament y d'imposarse per medi de la lley del més cridayre. Arraulit a un recó, se'l veyia trist, ab la vista baixa y el cap cot, com si l'acusació que pesava al seu damunt l'hagués aclaparat. Però ¡no era axò, nó, lo que'l feya estar trist! sinó la conversa qu'havia tingut el mateix vespre ab la xicota. Per que ¿sabeu què li havia dit la Marieta? Que si no's donava de baixa dels Habitants, no comptés ab el casori. Y axò'l tenia concirós, fentli sostenir una lluyta íntima entre les seves aficions y l'amor d'aquella dona, que ja de solters comensava a dominarlo sense qu'ell se n'adongués.

—¿Què fem, noys?—va preguntar en Pepis, després de consultar el rellotge y veure qu'eran dos quarts d'una.

—Jo, *plegaría*;—va proposar en Fidel.

[124]

—Donchs, jo nó;—va replicar el Cedassayre. Y, donantse un cop al pit, va ajustar:—Si voleu, jo faig la feyna de mestre de cases. Els homes son per les grans ocasions.—

Y després d'una llarga discussió, va acordarse que qui havia sabut fer un contrabaix ab la caixa d'un rellotge, era capàs de posarse a fer qualsevol ofici.

Y'l Cedassayre va pendre possessió del càrrech de paleta, en el que va mostrar tantes aptituds com en tots els que s'havia proposat desempenyar... Per que ja era cosa sabuda que'l Cedassayre entenia en tot..... Ell, gavies; ell, posarse mitges soles y talons; ell, historia; ell, francès; ell, solfa; ell, geografia; ell, figures de pessebre; ell, qualsevol cosa que convingués. Per axò era pobre, com tot home de molts oficis.

[125]

XIII

DE LA RAHÓ QUE TENÍA AQUELL QUE VA DIR: «O CREURE A LA DÒNA Ò ANAR AL DIABLE.»

No era pas la broma d'en Terratrèmol lo que havia privat a n'en Fresques de comparèixer a la llista... ¡Oh, cà! Justament feya una temporada que tenia'l propòsit de no enfadarse ab rès. Y com que, separat de la dòna, vivia tranquil y sense angunies, ja no botava com abans al més petit retret d'allò de ca'n Llansa... Havia posat corretja'l bo del home. Y si algú volia *rifarlo*, comensava ell per rifar al rifador, dexantlo sense contesta.

El motiu de no dexarse veure a la argenteria d'en Barrabola, era molt més gros de lo que creyan els seus companys. [126]

Veurèu qu'a les onze del matí, quan va llevarse, va agafar el cabàs de les eynes y's va disposar a sortir, pera anar a posar uns rejols que mancavan a una de les cases d'en Pepis, qu'era'l seu parroquià més fort. Però, axís que va anar per sortir de la dispesa, solitaria a n'aquella hora, se va topar ab la dispesera, que tornava de comprar.

—Us haig de dir una cosa:—va fer la dòna, bo y posant el cistell damunt d'una cadira y dexant caure en un'altra la seva pesada còrpora.

—Diguèu;—va demanar en Fresques.

Y la dispesera, pantejant de fatiga y d'emoció, va exclamar:

—¡Ay, Fresques! ¡Quína desgracia més grossa!

—¡Vatúa l'hereu! ¿Què hi hà?

—Que..... que..... la vostra dòna s'està morint... Y diu qu'us vol veure.....

—¡Vatúa l'hereu!... ¡Vatúa l'hereu!... ¡Vatúa l'hereu!—va comensar a mormolar el paleta, acotant el cap y dexant caure'ls brassos al llarch del còs... [127]

—¡Vatúa l'hereu!—

Y'l cabàs de les eynes li va escapar dels dits...

—¡Vatúa, vatúa!—

Y, sense fer cas de les paraules de consol que li endressava la dispesera, va tirar escales avall y va dirigir-se cap al pis hont vivia solitaria la seva dòna, aconduhida per les vehines.

—¡Vatúa, vatúa y revatúa!...—Quan va empènyer la porta, sortia'l capellà ab qui acabava de confessarse la malalta, y ell, qu'en altre temps hauria saludat al sacerdot ab una morrada, va descobrir-se respectuosament y's va ficar pis endins, fent grans esforços pera aguantarse les llàgrimes.

—¡Vatúa l'hereu! Podé'sí que ploraré com una criatura!—

Y va travessar el menjador, aquell menjador petit però sempre nèt, sempre endressat, sempre emblanquit de fresch.

Y del menjador va passar a la cambra de dormir, y va caure de genolls en terra, bo y llensant un clam de perdó, que va toparse ab un altre de la seva dòna... Tots dos se veyan culpables a n'aquell instant de la suprema despedida... Ella, en un moment de claretat del seny, se deya que si no hagués estat el seu mal geni, el seu home hauria portat un'altra vida més reposada, més suau, més de casa; ell, contemplant el rostre embofegat de la malalta, sentint clavats en els seus aquells ulls vidrosos—¡abans tan vius!—y escoltant aquella veu enfarfegada per la inflor de la llengua, deya entre sí que, si no haguessin estat els disgustos, hauria allargat molt més la pobra dòna. Y veusaquí que tots dos s'acusavan ab una gran tossuderia. [128]

—Jo t'he amargat la existencia... ¡Perdónam!—pregava ella.

—¡Vatúa l'hereu! ¡No diguis axò, que'l cor se'm núa!—replicava ell.

—Tu eras de natural bonatxàs, y si jo t'hagués sabut dur...

—Nó, nó... Jo soch l'únich que tinch culpa... Si no m'hagués dexat arrossegar pels companys, hauriam viscut sempre com Joseph y María... [129]

—Si'ls companys t'arrossegavan, senyal que jo no't sabia retenir...

—¡O que jo era un mal ciutadà!

—Massa bo qu'eras, de soportar el meu mal gènit...

—Podé'jo te'l vaig fer empitjorar...

—Nó, nó... Tu no tens cap culpa...

—Tu ets la que no'n tens.

—Dòs, jo me la donch tota.

—Y jo me la donch a mi.

—Perdónam...

—Perdónam...—

Tots dos ploravan... Tots dos estavan sense consol..... Y la vehina que conduhia a la malalta, al

anar per consolarlos, se va trobar ab un nus a la gola y sense esma de dir una paraula. Sòrt qu'aviat va arribar el combregar, y la moridora, axecant els ulls al Cel, va dexar de pensar en la terra... Y en Fresques també va enlayrarlos els ulls y, ¡vatúa l'hereu! fins va fer un esfors pera recordar el Pare Nostre y ab gran satisfacció va veure qu'encara'l sabia. Y tant com Nostramo va ser a la casa, inondada de claretats de sol y de flams de candela y d'atxa, va romandre de genolls en terra, mastegant parenostres y més parenostres y probant d'encabirhi entremitx altres oracions y caps d'oració que recordava de la seva infantesa.

[130]

Després, quan Nostramo va sortir, va posarse al cap dels seguidors, acompanyantlo al Sagrari, pera tornar tot seguit al capsal del llit de la moridora, qu'aquell mateix día, a posta de sol, va entregar l'ànima a Deu, tota contenta de haver estat perdonada y d'haver perdonat.

Els vehins de la escala eran tots al pis en aquella hora del trànzit... Y a n'el pobre Fresques li semblava veure una acusació en cada esguart y una sentència contra seu en cada mot de condol.... Sí, ell l'havia morta... N'estava segur, seguríssim... Ell y no més qu'ell era'l culpable... ell y no més qu'ell era la causa de aquella mort... Y arrencantse'ls cabells, de desesperat qu'estava, va arribarsen a acusar a crits.

—¡Jo l'he morta!... ¡Jo, jo, jo!...

—Vatja, Fresques..... No us ho prenguéu axís...

—Soch un criminal... un *bandido*... ¡Jo! ¡jo! ¡jo!

—Nó, home... Si ella matexa ho ha negat...

—Dòs, jo dich que sí ¡vatúa l'hereu!... Y dexèume... Y no'm digueu rès... ¡Jo, jo, jo l'he morta!... Y ningú ho sab més be que jo...—

[131]

Semblava boig, ¡pobre Fresques! No hi havia paraula que'l consolés, ni reflexió que l'endolcís, ni consell que'l posés a la rahó... Y'ls remordiments varen torturarlo tota la nit... tota la santa nit...

Però, a la matinada, quan comensava a clarejar, un fet inesperat va calmar el seu desatent... S'estava l'home a un costat del llit, cara a cara ab la seva dispesera, qu'havia comparegut a derrera hora pera vetllar a la difunta, quan varen trucar a la porta del pis... La dispesera, que dormia ab la barba enclotada entre'l seu fexuch pitrà, va despertarse d'un surt... Ell, que tenia agafada una mà de la morta y la petonejava follament, se va redressar tot d'una pessa y va anar a obrir, convensut de que's toparia ab algun esperit qu'aniria a demanarli comptes de la mort de la dòna.

[132]

...Nó, no n'era cap d'esperit..... Eran en Barrabola y en Terratrèmol que, al sortir de l'*obra*, havian sabut la desgracia pel *sereno* y s'havian cregut en el dever de manifestar llur condol al company...

—¿Què hi faràs?... Es un camí que tots l'hem de fer;—deya en Terratrèmol.

—Resignació, noy... Ja sé lo que son aquets trànguls;—afegia en Barrabola.

Y ell se sentia confortat per l'acte d'aquells dos amichs... Y plorava silenciosament, ab aquella calma tan propia del seu tarannar... Plorava ab mesura, ab suavitat, ab prudencia.

De sobte, va tenir un rampell de inspiració. Y arrapant una mà d'en Barrabola y una d'en Terratrèmol, va acostarlos fins als peus del llit.

—¿La veyeu?... ¿La veyeu be?... ¡Es morta!... Dòs, pensèu qu'aquesta mort podé'm matarà a mi.

—Vatja, home... No siguis criatura...

—A veure si agafaràs manies, ara...

—Be, be... El cas es que jo no estich tranquil... Y si jo hagués dut un altre comportament, n'estaria.—

[133]

En Barrabola y en Terratrèmol estavan tremolosos, tement que les paraules d'en Fresques encobrissin una acusació contra d'ells... Però, no anava a n'axò en Fresques... No volia llensar cap acusació; volia aconsellar. Per axò, dirigintse a n'en Barrabola, va mormolar solemnialment:

—Tu encara tens dòna... ¡Fés per manera de no vèuret en aquest trànzit!—Y dexantli anar la mà, va estrènyer ab totes dues la d'en Terratrèmol, pera dirli:—Tu't casas aviat... Tu encara pots ser felís, ben felís, del tot felís... Pensa ab lo que't vaig a dir... ¿Veus aquesta dòna? Era la meva... Si jo me n'hagués portat be, ara estaria trist, emprò ab la consciencia tranquila... Fíxat be ab axò: «O creure a la dòna, ò anar al diable...» Havia de ser un sabiàs el que va empescarse aquesta sentència.—

Y, dit axò, va caure atuhit en una cadira, mentres els dos companys s'esforsavan en retenirse les llàgrimes y la dispesera's fonia en plors, que li feyan sotragar tota la carnadura.

[134]

[135]

XIV

UN AVI QUE SE'N SENT, UNA ARGENTERIA REVIFADA Y UNA CANSÓ QUE NO VE AL CAS.

—¿Es de debò?... ¿Es ben de debò?

—Sí, pare, sí... No us he volgut dir rès fins que n'he estat ben segura... Emprò ara ja n'estich...

—Se dirà Bernat, ¿eh?... ¡Com jo!

—En Rafel be ho diu.

—¿Axò diu el teu home?... ¡Sí que ha canviat!

—Com una mitxa..... Y ja fa temps... Més de mitx any...—

En Bernat va fer un bot... ¿Es a dir que feya més de mitx any que durava la reconciliació secreta de la seva filla y en Barrabola?... ¡Y tan confiat com vivia ell!... Li havían ben fregida, però se n'alegrava... Y, si be per una banda'l seu honor de tafaner se'n sentia malparat, per l'altra l'omplia de joya'l pensament de que aviat seria avi... Y era tanta la seva satisfacció, que les rialles li florían de la boca sense ell mateix ferhi esment... ¡Dimontri de xicot! ¡Vès quines unes de pensarsen!... Vatja: podia ser esbogerrat el seu gendre, emprò lo qu'es per graciós, no n'hi havia un altre en tot Planells... Es dir graciós: graciós y esquilat, per que ¡mirèu qu'axò d'arribarlo a enganyar a n'ell, qu'era la mateixa vivesa!...

[136]

—Es el primer home que me l'ha feta sense que jo ho conegués... Y axò val un premi..... Hem de dir, perxò, que tu l'has ajudat... Y tu ¡ets filla meva!—

Seguint el fil del rasonament, va redressar el còs en Bernat. Y fent anar el cap endavant y enderrera y obrint els ulls ab ayre d'admiració, va exclamar convençut:

—¡Que'n serà de sabi'l nen!

—Deu us escolti;—va dir la Carme.

—¡Y sí, dòna!... No pot ser ruch de cap manera... Si'm retira a mi, no'n serà; si retira al seu pare, tampoch; y si't retira a tu, lo mateix te dich... Després, la teva mare, al cel siga, no tenia pas rès de tanta... Y en quant als pares d'en Rafel, ben trempats qu'eran tots dos... ¡Ja veuràs, ja veuràs quin *talentarro!*..... Ah, t'avisó: rès de ferlo ser argenter ni espardenyer... Ha de seguir carrera... una carrera ben lluhida y ben senyora... ¿No ho trobas, tu?

[137]

—Veurèu, si arribés a ser un bon argenter...

—¡Fúig, noya, fúig!..... Pél cap baix, ha d'arribar a bisbe ò a general... Y podé'a ministre y tot... Ha de ser una cosa grossa'l teu fill..... Una criatura que ja abans de venir al món s'ha burlat de mi, anunciantse sense jo saberne rès, es capassa de qualsevol cosa... Crèume, Carme...

—Y... ¿si es una nena?—

Aquestes paraules varen glassarli'ls entusiasmes a n'en Bernat..... Vetaquí una cosa que no se li havia acudit a n'ell... Però, aviat va consolar-se... Si era una nena, que ho fos: també seria sabia... Y després, prou que vindria un nen qualsevol altre día... Tot es comensar ab aquestes coses... Y ara, ja havían comensat... Ab tot, ell estava que seria un nen... Y ho seria, per que ell may s'hi errava...

[138]

—¿Veus la flequera? Tothom estava que tindria una nena..... Dòs, va ser nen, com havia dit jo... Y ab l'estanquera va passar igual..... Y sempre, sempre he tingut rahó..... Y també'n tindrè ara. ¡No faltaria més!—

Parlant per aquest istil, va tocàshi mitxdia a la Carme y a n'en Bernat... Y mentres ella entrava a la rebotiga pera endegar la taula, ell va dexar la feyna y va sortir a donar un tom, ab la excusa de posar gana.

Sense dexar l'acera, va tirar cap al passeig, va travessar-lo de biaix y en poch més de dues avemarías va plantarse al devant de l'argenteria del seu gendre.

Renovat de nou, l'establiment resplandia de netedat y condicia..... Semblava mentida que, ab un mes, la colla dels habitants, no esmersanthi sinó les hores de nit, hagués pogut obrar aquella transformació... El rètol era una maravella... «Joyería del Sol» deya. Y cada lletra n'era un de sol, per que l'or ab qu'eran dibuxades resplandia fins al enlluernament. Però, lo més notable de aquell rètol era'l pà d'esculptura que li servia de march... S'hi havia lluhit el Cedassayre... ¡Ja ho crech! Fins hi havia qui afirmava rodonament qu'era la millor obra del seu autor, comptanthi la motllura del diploma de soci honorari regalat al batlle. ¡Vès si n'havia de tenir de mèrit...!

[139]

L'aparador era una maravella, no per les riqueses que hi hagués, sinó pel bon gust ab que les sabia presentar en Barrabola... Pera les agulles de corbata, hi havia un coxinet de peluix, formant un cor; pera'ls anells, dues mans de boix, fetes per un dels socis qu'era torner... Y cada una de les mans anava seguida de la corresponent munyeca, engalanada ab brassalets... Y aquí relluhia un rengle d'arracades, y allà un penjoll de cadenes de rellotge, y entremitx un adrés...

[140]

¿Còm s'ho havia fet en Rafel pera renovar les existencies? Treballant de ferm a totes hores, anant y venint de casa'ls antichs parroquians pera ferlos tornar, y esmersant tots els guanys en desempenyar les joyes qu'havia dut a treure taques... Y ab tanta afició s'havia posat a la feyna, qu'ara, ab el mes qu'havia calgut pera renovar la botiga y'l que s'havia escolat després de la renovació, el negoci tornava a agafar la marxa brillant del temps en que s'havia fet el casori d'en Barrabola y la Carme.

Per cert que també hi tenia quelcom la Carme dintre d'aquell aparador... ¡Oh prou! Ja feya

estona qu'a n'en Bernat li semblava vèureho, y ara, fixantshi be, se n'acabava d'assegurar... Sí, sí, no n'hi havia dubte... Aquell cor de peluix hont hi havia clavades les agulles de corbata, ell l'havia vist un día a casa seva... Y ara comprenia per que no hi treballava al seu devant la murria de la seva filla...

—¡Míratela la gata moxa!—va exclamar entre sí.

Y, tot satisfet de reconèixer que la Carme havia hereditat la vivor d'ell, va entrar resolt a l'argenteria. [141]

Justament en Barrabola acabava de baxar del obrador, y varen toparse tu per tu al mitx del establiment.

—¡Ola, gendre!—va dir l'un.

—¡Ola, sogre!—va respondre l'altre.

Tots dos estavan afectats, sense saber què fer ni què dir.... En Bernat guaytava a dreta y esquerra, y, veyent l'ayre de cosa nova que tenia la botiga, pensava que no dexavan pas de ser trempats els companys del seu gendre; en Barrabola guaytava a n'en Bernat, y somreya satisfet, endevinant la bona disposició en que venia.

Per últim, el vell va rompre'l glas.

—¡Noy, axò es una maravella!

—S'hi ha fet lo que s'ha pogut...

—¡Ay, llampsis de Rafel! Y ¿va be'l negoci?

—¡Tot va be!...—

Sí, tot anava be, fòra la conversa. Per que en Bernat lo que volia era convidar a dinar a n'en Rafel, y'l mal era que no sabia com entaularli'l convit. Y encara volia una altra cosa: parlarli del nen. Y tampoch sabia com comensar. Per axò va acabar fent les dues coses alhora, atropelladament, com si les paraules li existin de la boca jugant a quina correria més. [142]

—Be, be... Ja m'ha dit lo del fill, la Carme... Y ¡noy! m'ha fet riure molt... Estich més content que si hagués tret la rifa.... Y axò que m'heu ben carregat els neulers entre tots... Emprò la cosa té gracia y s'ha de reconèixer... Ah, també m'ha dit la Carme que tu volias que's digués Bernat... ¡S'estima, noy! Aquesta delicadesa t'honra y't fa merexedor del meu agrahiment.... De manera, que ja m'estàs abrassant y després seguintme, per que cal celebrarho tot axò... ¡Ansia, apréta fort!

—Sou un gran home... ¡pare!—

Y tots dos ploravan... y tots dos reyan, com plorava y reya la Carme al vèurels arribar tan ben avinguts a la espardenyria, pera dinar junts.

Al vespre d'aquell mateix día, els habitants varen anar a fer la serenata a n'en Bernat, estrenanthi el *vals-jota* conjuminat expressament per el Cedassayre y en Pepis: [143]

Ay, Bernat, no'ns fassis riure;
ay, Bernat, qu'ets beneytó;
te la fan y no ho conexas,
te l'han feta y no sabs com.
Has pujat d'ofici,
ignocent Bernat:
d'espardenyer qu'eras,
sabaté'has tornat.

Però'l vell, avisat desde'l mitxdía pel mateix Barrabola, va fer un punt dels seus, y en lloch d'enfaristolarse com hauria fet en altres ocasions, va agafarho alegrement. Veusaquí per que, axís que varen ressonar els primers compassos de la orquesta, va sortir al balcó disposat a escoltar tot el programa ab el somrís als llavis... Y encara va fer més qu'axò, per que, al final, quan ja la colla's disposava a retirar-se, la va aturar ab un crit:

—¡Ep! ¿que no hem de refrescar?—

Y, baxant a obrir la porta ab tanta pressa com li varen permetre'ls anys, va obligarlos a tots a entrar a la rebotiga, hont els esperavan dues grans safates de dolsos, mitja dotzena de llangonisses, cafè, licors, y fins *puros* de l'Habana. [144]

Y també'ls hi esperavan la Carme y en Barrabola, mudats com dos nuvis y somrient de felicitat.

XV
DE COM TOT SE'N VA ANAR EN ORRIS.

La Societat s'escrostonava. En Fresques, desde la mort de la seva dòna, no s'hi havia acostat més; en Terratrèmol, a punt de casarse ab la Marieta vanitosa, havia acabat per donarse de baixa, ab gran riota de tots els companys, que *l'havían tractat de tot*; en Barrabola, bo y esperant el fill, passava les vetlles a casa en companyia de la seva Carmeta, a la que duya més amor cada día...

Y els altres socis, ara l'un, ara l'altre, seguían el mal exemple, dexant de cumplir el reglament massa sovint pera que la Societat dexés de rebren un gran dany... Com que les penyores ja no eran en ús, cada hu llaurava pel costat que volia... Ni tan sols s'arribava a fer may cap serenata... [146]

En Pepis prou deya que tot allò s'havía de reorganisar axís qu'en Fresques hagués acabat el dol rigorós y en Barrabola la mena de lluna de mel en que vivia..... Però, passavan els mesos, y ni en Fresques tornava, ni en Barrabola's movia del costat de la seva muller.

—¡Quíns companys!—solía dir el Cedassayre:—¡valdría més que haguessin nascut dónes!

—Be, home, la familia...—apuntava ab timidesa en Fidel.

—¡Què familia!... L'home qu'es home, no s'ha de casar... Y si's casa, no ha de dexar portar les calses a la dòna... ¡Familia!... ¡familia!... ¡Que m'ho plantin al clatell axò de la familia!... Després: en Barrabola no hi té dret a abandonar els companys de la manera que ho fa, per que al cap d'avall els companys som els que varem renovarli la botiga.

—Axò no ho retreguis més, tu,—obgectava en Pepis,—per que ja sabs que'l seu sogre ha pagat de sobres el treball...— [147]

Tenia rahó en Pepis... En Bernat, comprenent que les obres fetes pels habitants a l'argenteria podían ser un lligàm qu'estaqués al seu gendre a la Societat, havia tingut punt en pagar a cada hu'l treball qu'hi havia fet y en tornar a n'en Pepis els diners qu'havía avensat... Y justament aquell acte del vell espartenyer, havia estat causa de que hi comensés a haver dissencions dintre la junta y de que's donguessin de baixa mitja dotzena de socis, enfaristolats per que havían disposat de la moma'ls qu'havían pres part en les obres, contra la opinió dels que, no havent intervingut en rès, sostenían a peu y a cavall que la caixa de la Societat era l'única que debía gaudirse de la ganga.

Ab tot, havia estat ben be per ganes, qu'havían cercat bronquina'ls dissidents, per que, a fi de comptes, si'ls diners no varen anar a la caixa, no varen pas dexar de ser esmersats en una gresca colectiva, de la qu'encara avuy parlan els infants com de l'adveniment més gros que hagin sentit explicar als seus pares. [148]

Figurèus que varen anar a Barcelona a cercar el Carnestoltes. Y varen arribar a ser tants els que varen formar en la expedició, que tant a l'anada com a la tornada varen fer anar desballestat el servey de trens. Llevats en Fresques, en Rafel y en Terratrèmol, no solament hi havia tots els socis, sinó que cada hu havia fet seguir una parella.

Els tres díes de Carnestoltes varen ser tres díes de bacanal... Les dónes planellenques n'estavan escandalisades, y'l mateix Barrabola, parlantne vuyt díes després ab la Carmeta, ja comensava a donarli tota la rahó... Tan mateix era massa escàndol el que's va armar.

—¿Veus, tu que deyas que tenia manies quan me veyas gelosa?—mormolava ella.

—Be,—replicava ell,—allavores no s'hi havia arribat a una cosa axís. Y pots estar certa que, si jo hi hagués estat, ho hauria impedit.

—Júram que no hi tornaràs més ab aquella colla de perduts...

—¡Si m'he donat de baixa!...—

...En Barrabola mentia, fent obra del pensament; per que, de pensament, sí que s'hi havia donat, però d'obra no encara... Li feya por el què diràn, y donava temps al temps... ¿Quí sab? potser la Societat, mancada del valió concurs d'en Fresques y d'en Terratrèmol, s'aniria morint per si sola, cayent en desús el reglament ò transformantse en Societat d'esbarjos lícits..... Potser també qualsevol día, els dissidents formarian un altre centre y aleshores ell se'n podria prevaldre y donar la excusa de que, sent industrial com era, no li convenia estar malament ab ningú... [149]

Y axís passavan els díes, passavan les setmanes, passavan els mesos... Y'ls Habitants, be que de tomballons, anavan fent el seu camí... Y en Barrabola no gosava presentar la baixa.

Però, va arribar la Primavera y en Pepis va haver de marxar de Planells, pera anar a Barcelona a trobar metges que'l visuressin y seguessin la ventatja a un mal crònich que'l comensava a minar per dins. Y lo que va passar va ser qu'en Pepis va estarhi una temporada a Barcelona, y'l Cedassayre y en Fidel moltes nits varen trobarse sols al domicili social, jugant pera matar l'aburriment. [150]

—Ens han ben abandonat,—deya en Fidel.

—Y ¿no sabs per què? Donchs, per que, fòra tu, en Pepis y jo, no hi hà cap dels fundadors que sigui home!—afirmava'l Cedassayre.

—Ja ho pots dir, ja.

—Barrèja...

—Escàpsa...

—Trumfos copes.

—Home, ja que parlas de copes... ¿què't sembla si beguessim un cop?

—Bevèmhí.

—A la teva salut.

—Té, còbra... ¡A la teva!—

En Fidel refusava'ls cèntims ab dignitat...

—Déxa estar, ¡home!...

—Vatja, donchs, grans mercès... A n'aquest preu, cómpta que seré parroquià.—

Y reprenían el jòch... Y després d'una partida de bescambrilla, n'emprenían una de cau, y acabat el cau feyan la manilla de rector y vicari, y quan estavan tips de jugar a cartes, agafavan el dòmino, y quan ja tenían prou de dòmino les emprenían ab les dames... Y axís passavan les nits, sense conseguir distreures. [151]

Lo pitjor de tot era que passava'l temps y s'acostava Sant Joan y no sabían còm ferho pera pagar la mitja anyada de lloguer de pis.

—Estich per escriure a n'en Pepis!—va dir un día en Fidel.

—Escríuli, per que si ell no torna, axò no pot anar.

—Ja pots dirho que nó... Ningú paga les quotes, ningú ve a fer consumacions, y les existencies s'acaban qu'es una pena..... El marrasquí l'haig d'anar a comprar a petricons, el rom igualment, de cervesa no n'hi hà una gota...

—¡Si en Pepis ens enviés la clau de la caixa!...—

Aquesta observació va sofocar a n'en Fidel... No'n feya pochs de díes qu'era escurada la caixa... Y qui l'havía escurada havia estat ell, un día qu'havía hagut de pagar un compte de cafè... Y no era sols la escurada de la caixa lo que'l feya tornar vermell, sinó'l recordar que, pera treuren els diners, havia hagut de desbotarla. [152]

—Jo trobo—va acabar per dir—qu'hauríam d'anar a demanar ajuda a n'en Barrabola, ara que l'establiment li marxa.

—¡May!—va cridar el Cedassayre.—S'ha portat massa malament... Val més qu'escriguis a n'en Pepis.—

Y axís ho va fer en Fidel, però en Pepis no va contestar, per que ja no era a Barcelona, d'ahont havia sortit, cansat d'anar a trobar metges y més metges, sense que cap d'ells hagués conseguit aturarli la malaltía... Per axò havia decidit arribarse a París... Y a París ja va trobarhi de metges que li varen entendre'l mal, però també va trobarhi unes costums que no eran pas del tot propies pera ajudar a la tasca dels metges..... Y com que lo que guanyava per un cantó, ho perdía per l'altre, va arribar a veures cara a cara ab la mort, y aleshores se va espantar y va tornar a Planells a fer vida reposada.

Mes tothom, al vèurel arribar tan flach y ullerós, ja va dir que tenía mala pesa al teler... Y ell, que s'ho conexía y qu'havía escoltat la seva sentència de boca del derrer metge qu'havía anat a trobar, va sentirse sense habilió de revifar els «Habitants de la lluna.» [153]

—Si viviu ab regla, encara teniu vida per anys,—li havia dit el metge;—sinó, no teniu remey.—

Y aleshores va comensar a posarse y a estalviar energies, pera veure si's rescabalava un xich de les que havia malgastat.

Y, per Sant Joan, hi havia paper als balcons.

[154]

[155]

TAULA

	PÀGS.	
I.—De com va ser discutit y aprobat un important article del Reglament interior dels «Habitants de la lluna»,	5	
II.—De Planells, dels voltants de Planells y de Planells mateix,	17	
III.—Dels planellenchs, de llur tarannar y de la germanor que'ls unía en certs casos y determinades coses,	28	
IV.—Pluja, anyorament, amor, somnis, serenata, sorpresa y esguerradures,	35	
V.—De la secció lírica y de les particularitats que reunían certs instruments y'ls socis que'ls tocavan,	46	
VI.—Un qu'anyora la dòna, un que se'n vol separar, rahons que n'esdevenen y triomf final del companyerisme,	55	
VII.—De les tristeses d'en Barrabola y de lo que li va passar al cementiri de Planells,	65	[156]
VIII.—De com el ser viu moltes vegades no vol dir rès,	73	
IX.—Unes rahons matrimonials, un cedassayre cedasser, una discussió, y una serenata interrompuda,	83	
X.—De com en Pepis Calau va ferse seu al batlle y de com el batlle va ser nomenat President honorari dels «Habitants de la lluna»,	94	
XI.—Les nits dels «Habitants», la expulsió d'en Requena y les rahons d'en Terratrèmol a favor del culpable,	105	
XII.—De lo que pot el sentiment paternal, de còm va desvetllarse en el cor d'en Barrabola, y de còm s'ho varen pendre'ls seus companys,	115	
XIII.—De la rahó que tenía aquell que va dir: «O creure a la dòna, ò anar al diable»,	125	
XIV.—Un avi que se'n sent, una argentería revifada y una cansó que no ve al cas,	135	
XV.—De com tot se'n va anar en orris,	145	

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ELS HABITANTS DE LA LLUNA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or

access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on

the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS

OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.